

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI

NIZOMIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

CHET EL MUSIQA TARIXI

Romantizm davri
SHUBERT, SHOPEN, LIST

(o'quv uslubiy qo'llanma)

TOSHKENT - 2008

Annotatsiya.

“Chet el musigasi” (Romantizm) o quv uslubiyo qo‘llanmasi O‘zbekiston Respublikasi pedagogika universitetlarining talabalari uchun mo‘ljallangan.

Qo‘llanmaning asosiy vazifasi G‘arbiy Yevropa buyuk romantik kompozitorlari ijodining shakllanishi hamda rivojlanishining asosiy qonuniyatlarini ochib berishdan iboratdir.

Musiqqa ijodiyoti va musiqiy-uslubiy evolyutsiya muammolarini ilgari surib, qo‘llanma tuzuvchisi romantizm davri kelib chiqishining umumtarixiy sharoitlari, g‘oyaviy-estetik qarashlar, musiqiy hayot, ta‘lim va ijrochilik san‘ati kabi muhim tomonlarini yoritishga harakat qildi.

Qo‘llanmada romantizmga badiiy oqim sifatida tushuncha beriladi, ushbu yo‘nalishning musiqadagi hetakchi tamoyillari, romantik musiqaning bosh janrlari va asosiy shakl tashkil qiluvchi omillari aniqlanadi.

Qo‘llanma muallifi romantik kompozitorlar (Shubert, Shopen, List) ijodini tahlil qiladi. Har bir kompozitorning hayotiy va ijodiy yo‘li muayyan tarixiy vaziyatlar sharoitida ko‘rib chiqiladi.

O‘quv qo‘llanmaning ko‘pchilik qismini romantik kompozitorlar asarlarining tahlili tashkil qiladi. Tahlil jarayonida talabalarda o‘rganilayotgan asarlarni yaxlit tushunishni shakllantiruvchi badiiy obrazlar, shakl va dramaturgiya aniqlanadi.

Qo‘llanmaning har bir mavzusi musiqiy janr va shakllarning paydo bo‘lishi va rivojlanishi bilan aloqador bo‘lgan asosiy tushunchalar, fikrlarni mustahkamlash bilan yakunlanadi. Talabalar mavzularni qay darajada o‘zlashtirganliklarini tekshirib ko‘rishlari uchun nazorat savollari ham berilgan.

Taqrizchilar: O‘zbekiston davlat konservatoriyasi professori – Qodirov R. G.

Nizomiy nomidagi TDPU dotsenti – Qaxxorov N. B.

Muharrir: N. Ahmedova

© NIZOMIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT PEDAGOGIKA UNIVERSITETI

Romantizm

Romantizm (frans. romantizm) - badiiy oqim bo'lib, XVIII asr oxiri XIX asr boshlarida avval Germaniya, Avstriya, Angliya adabiyotida, keyinchalik esa musiqa va boshqa san'atlarda shakllangan.

Romantizmning yetakchi tamoyili - san'atkorning ijodiy tasavvuri orqali yaratiladigan kundalik turmush va orzularning, mavjudlik va oliy, ideal dunyoning bir-biriga keskin qarshi qo'yilishidir.

Musiqadagi romantizm adaboyitdagi romantizm bilan uzviy (genetik) bog'langan. Kompozitor-romantiklar adabiy asarlar, tasviriy san'at asarlari, o'zlarining shaxsiy syujetlaridan ilhomlanib asarlar yaratganlar. Buning ustiga musiqadagi romantizm - bu hodisalarning, yo'nalishlarning juda keng doirasidir.

Musiqa ijodida qahramonning ichki olami yetakchi mavqe tutadi. Bu mavzu Shubertning kamer romanslaridan boshlab Berliozning mahobatli simfoniyalari hamda Vagnerning musiqiy dramalari gacha butun romantizm san'atida qizil ip bo'lib o'tadi.

Romantizm adabiyotida qahramon va uni o'rab turgan muhit orasidagi konflikt katta ahamiyat kasb etadi. Yolg'izlik motivi o'sha davr yozuvchilarining ko'plarida: Bayrondan Geynegacha, Stendaldan Shamissogacha asosiy o'rin egallagan. Musiqa san'atida borliq bilan kelishmaslik romantik kompozitorlarga xos oliy darajadagi xususiyat bo'lib qoladi.

Romantizm san'atining umumiy yo'nalishlaridan biri mahalliy madaniyatga qiziqishning ortib borishida ko'rinadi. Turli-tuman xalq milliy an'analari romantik san'atkorlar e'tiborini tortadi. O'rta asr

afsonalri, Uyg'onish davri madaniyati qayta jonlana boshlaydi. Dante, Shekspir, Servanteslar badiiy ijodda hukmron mavqe tutishadi. Dyuma, Gyugo, Valter Skott romanlarida tarix hodisalari asosiy o'rin egallaydi.

XIX asr xalq musiqa san'ati an'alariga tayanadigan **milliy musiqa maktablarning** gullab-yashnashi bilan e'tiborlidir. Rossiya, Polsha, Chexiya, Norvegiyaning milliy madaniyati jahon maydonida o'zlarining mustaqil milliy maktablari bilan namoyon bo'ldilar. Ularning ko'plari umumiyevropa musiqasi rivojida yetakchi rol o'ynadi.

Romantizm san'atining yangi g'oyaviy mazmuni romantizmning xilma-xil shahobchalariga xos bo'lgan yangi ifoda usullarining paydo bo'lishiga olib keldi. Romantik san'atkor uchun kuchaytirilgan hissiyorli ifodalilik xosdir. **Tuyg'ularning aqldan ustunligi romantizm nazariyasining aksiomasidir.** Romantizm metodining keyingi eng muhim qirrasida undagi fantastik to'qimadir. Rus va g'arbiy Yevropa kompozitorlari asarlarida folklardan o'zlashtirilgan qahramonlarning ertakona olami ommalashib boradi.

Romantizm musiqasida qo'shiq yetakchi janrga aylanadi. Maishiy qo'shiqlardan romans shakllanib keldi. U badiiy ahamiyatiga ko'ra simfoniya va opera bilan bir qatordagi munosib joyni egalladi.

Kamer fortepiano miniatyurasi gullab - yashnadi, u ham aslida maishiy musiqachilikdan kelib chiqqan edi. Maishiy raqs mustaqil janrga aylanib bordi hamda kamer romantik miniatyura uslubiga ta'sirini o'tkaza boshlaydi. Shubert valslari, Shopenning mazurkalari va valslari yangi romantik yo'nalishning oliy ko'rinishlari bo'ldi.

Burjua jamiyatiga xos bo'lgan musiqiy hayotning yangi shakllari nodir cholg'u ijrochiligining rivojlanishiga sabab bo'ldi. Estrada

san'atining rivoji bilan birga Paganini, Shopen, List singari mashhur ise'dodlar maydonga keldi. Estrada konsertlari ijro texnikasi, mahorat, bezaklilikni ham yuqori darajaga olib chiqdi. Fortepiano musiqasi yetakchi mavqega erishdi, u romantik musiqiy uslubning yaratilishida muhim rol o'ynadi.

Romantizmning musiqiy ijodi Vena klassiklari san'atidan **dasturli musiqaning** rivoji bilan farq qiladi. Adabiy manbalar bastakorlarga aniq badiiy tasvir vositalarini topishga imkon berdi, tinglovchining his qilishiga ta'sir o'tkazdi. Jumladan, Venaning birinchi romantik ijodkori F. Shubertda maksimal darajadagi aniqlik va ta'sirchanlik bilan poetik matn obrazlarini mujassamlashtirishga intilish yorqin ko'rinadi.

G'arbiy Yevropadagi birinchi milliy romantik opera - Veberning «Sehrli mergan» asari sujetidagi romantik qirralar va sahnaviy harakatning chambarchas aloqalari orqali yangi musiqiy ifoda sohasini ochib berdi.

Berliozning «Fantastik simfoniya»si XIX asr simfonik musiqasidagi yangi yo'nalishni belgilab berdi. U aniq poetik obrazlarga, muayyan sujet chizig'iga tayanadigan batafsil ishlab chiqilgan adabiy senariy asosida yaratilgan edi.

XIX asr cholg'u musiqasida **dasturiy tamoyillarni talqin etishning xilma-xil shakllari** uchraydi. Romantik kompozitorlar Betxovenning «(Pastoral) Cho'pon simfoniyasi» bilan aloqador bo'lgan dasturiylik turini saqlab qolishdi. U XIX asrdagi ko'plab simfoniyalar uchun xosdir. Mendelsonning «Italyancha», «Sholandcha», Shumanning «Bahor», «Reyn» simfoniyalari shular sirasiga mansub. Dasturiylikning klassik prinsipigina xos rivojini konsert uvertyuralari janri (Mendelsonning

«Yoz tunidagi tush», Shumanning «Manfred», Berliozning «Rim karnavali»)da ham kuzatiladi. Bu asarlarda biz konkret emotsional hamda dramatik o'xshatmalarni kuzatamiz, muallifning o'zi ham sarlavhalar orqali bunga ishora qiladi.

Dasturiylik tamoyilini romantik cholg'u musiqasining yangi turlari - fortepiano miniatyurasi, dasturiy simfoniya, simfonik poemalarda turlicha amalga oshiriladi.

Lirik kamer miniaturalari asosidagi yorqin dasturiylik Shuman («Kamaval», «Fantastik pyesalar») va Listning («Unashtirish», «Petrarka soneti» v.b.) fortepiano musiqasida uchraydi.

Berliozning dasturiy simfoniylarida ma'lum darajada tasviriy san'at va sujetli konkretlashtirish usullari qo'llangan. Uning ikkita simfoniyasi - «Xayoliy» hamda «Romeo va Juletta» izchil ishlab chiqilgan adabiy senariy va ochiq ko'rinib turadigan sujet rivoji asosida yaratilgan. «Garold Italiyada» hamda «Motamona- triumfal» simfoniylari tovush ifodalash usullari bilan shunchalik ziynatlanganki, bu musiqiy obrazlarni adabiy talqinlari uchun zarurat ham qolmagan.

Musiqiy romantizmdagi yangi obrazlar sohasi shakl hosil qilishning yangicha tamoyillarida namoyon bo'ladi. Klassitsizm zamonida klassik simfoniya klassitsizm estetikasiga xos bo'lgan ob'ektiv obrazlarni aks ettiradi. Simfonik turkum tarkibi tugallanganligi bilan xarakterlanadi. Qismlar ichida materiallarning joylashtirilishida asosiy e'tibor mavzuning rivojlanishi yagonaligiga hamda kompozitsiyaning alohida qismlarga ajralib turishiga qaratiladi.

Romantiklar ijodida simfoniya hamda simfonik musiqaning ahamiyati saqlanib qoldi. Biroq romantiklarning yangicha estetik tafakkuri

an'anaviy simfonik shakllarning o'zgarishiga hamda rivojlanishda yangicha cholg'u tamoyillarining paydo bo'lishiga olib keldi.

Olamni lirik qabul qilish - romantik musiqa mazmunining eng muhim qirrasidir. Ushbu sub'ektiv jihat rivojlanishning uzluksizligida aks etgan. Motivlar almashinishining to'liq holati, mavzularning variatsiyali o'sib o'tishi romantiklardagi rivojlanish usullarini muayyanlashtiradi.

Intim-lirik ifodalar obrazlari **cholg'u musiqasidagi yangi shakllarni yuzaga keltirdi**: lirik poeziya kayfiyatiga muvofiq keladigan erkin, bir qismli fortepiano pyesalari, simfonik poemalar shu yo'sinda yuzaga kelgan.

XIX asr cholg'u musiqasida klassik janrlarning bir muncha o'zgarganligi, sof romantik janrlarning paydo bo'lishi kuzatiladi.

Turkumli simfoniya jiddiy o'zgarishlarga uchradi. Unda lirik kayfiyat ustunlik qila boshladi (Shubertning «Tugallanmagan simfoniya»si). Musiqaning lirik tabiati bir mavzulilikka intilish (Berliozning «Fantastik simfoniya»si) hamda rivojlanishning uzluksizligida namoyon bo'ladi.

Musiqiy romantizmning yangi yo'nalishlari **XIX asrning 40-yillarida List tomonidan kashf etilgan janr - simfonik poemada** nisbatan izchil tarzda mujvassamlashgan.

Simfonik poemalarning eng yorqin tarzda ajralib turadigan xususiyati dasturiylik bo'lib, u zamonaviy poeziya va adabiyot bilan bog'liq edi. List yaratgan ko'pchilik simfonik poemalarning nomlari alohida adabiy asarlar bilan bog'liq» («Mazepa» Bayron asari bo'yicha, «Tog'larda eshitilgan sadolar» Gyugo asari bo'yicha, «Prelyudi» Lamartini asari bo'yicha).

Poemaga xos shakl hosil qiluvchi tamoyillar sifatida bir qismlilik, yagona mavzulilik, go'zal variativlik, turli tematik qo'shilmalar orasidagi o'tishlarning izchilligi ko'zga tashlanadi. Shu bilan birga, simfonik poema klassik turkumli simfoniya tarkibini takrorlamagan holda uning tamoyillariga tayanadi. Bir qisimli shakl doirasida umumlashtirilgan holda sonataviylik asoslari: o'zaro zid obrazlarning, ikkita tonal va mavzu markazining mavjudligi, sayqallanganlik, takroriylik, turkumlilik alomatlari yaratilgan. Shunday qilib, simfonik poema mavzuviylikning yangicha qurilishiga tayanib turib, bir qisimli shakl doirasida oldingi davrlardagi musiqiy ijodkorlik yaratgan asosiy musiqiy prinsiplarni saqlab qoldi.

XIX asrning birinchi yarmida g'arbiy Yevropa musiqiy san'atining eng muhim fazilatlaridan biri shu bo'ldiki, u milliy-romantik maktablarni shakllantirdi, ular o'z muhitlarida jahonning eng yirik kompozitorlarini dunyoga keltirdi.

Nemis xalq-milliy operasining yaratuvchisi Karl Mariya Veber bo'ldi. Veber o'z ijodi hamda ko'pqirrali ijtimoiy-musiqiy faoliyati bilan milliy san'atning obro' va ahamiyatini ko'rsatishga harakat qildi. Uning eng yaxshi uchta operasi: «Sehrli mergan», «Evrianta», «Oberon» Germaniyadagi opera san'atining keyingi rivojlanish yo'llarini belgilab berdi.

Karl Mariya Veber 1786-yil 18-dekabrda nemis shaharchasi Golshtinida musiqachi va teatr antrepreneri oilasida dunyoga kelgan. Uning bolaligi va o'smirligi otasining unchalik katta bo'lmagan teatr truppassi bilan birgalikda Germaniya shaharlari bo'ylab sayohatlarda o'tgan.

Veber na umumiy, na musiqiy tizimli ta'lim olgan emas. Veberning abbat Fogler va Mixail Gaydndan olgan musiqa darslari undagi ijrochilik va ijodiy qobiliyatlarning o'sishiga imkon berdi. Veber o'n yetti yoshida pianinochi sifatida konsertlar berar, uchta operaning muallifi ("Sevgi va mayning kuchi", "Soqov o'rmon qizi", "Peter Shmol va uning qo'shnilari") edi.

1804-yildan Veber opera teatrlari drijyori sifatida ishlaydi (Breslavl, Karlsrue, Shtutgart, Mangeym, Darmshtadt, Frankfurt, Myunxen, Berlin). 1813-yildan 1816 yilgacha u Pragadagi opera teatriga boshchilik qildi. Veber ijodiy takomilida 1814-yil alohida bosqichni tashkil etadi. Shu yili Germaniya Napoleon ustidan g'alabani bayram qilayotgan edi. Veberning milliy tuyg'ularning ko'tarinkiligi muhitida milliy ozodlik kurashi g'oyalari bilan to'lib toshgan qo'shiqlari paydo bo'ladi (T. Kerner she'rlari asosida). "Lira va qilich" to'plami, shuningdek, Volbruk matniga yozilgan qahramonona - vatanparvarlik ruhidagi "Jang va g'alaba" (1815) kantatasi Veberning Germaniyada shuhrat taratishiga omil bo'ldi.

U 1817-yildan umrining oxirigacha Drezdendagi nemis musiqa teatriga rahbarlik qiladi.

Veberning faoliyati Germaniyada Tilzit sulhidan (1807) keyin boshlangan milliy ijtimoiy ko'tarilish sharoitida amalga oshdi. Bular Veber dunyoqarashini, ijodiy yo'nalishini belgilab, berdi, uning ilg'or estetik qarashlarini shakllantirdi. Shu yillarda Veber tomonidan yaratilgan ("Ryubetsal", 1805; "Silvana", 1810; "Abu Gasan", 1811) operalarda kompozitor uslubining yangi qirralari: xalq maishiy hayoti

va ertakona sujetlarga qiziqish, musiqiy folklor bilan aloqadorlik, sharqona musiqiy kolorit v.b. muayyanlashadi.

Veber ijodining cho'qqisi hamda eng mashhur asari "Erkin mergan" ("Freyshyuts") operasidir, u 1821-yilda Berlinda muallif boshqaruvida qo'yilgan edi. Shu vaqtdan boshlab romanik opera unga xos bo'lgan borliq va xayolotning uyg'unligida jadal rivojlana boshlaydi.

Operada xalqona sujet, dehqonchilik va ovchilik hayotining rangdor manzaralari, tabiatning poetik obrazi o'z ifodasini topgan. Bu asarida Veber xalq musiqiy ijodiga tayanadi, maishiy janrlar (vals, marsh, turli-tuman xalqona qo'shiq shakllari)dan keng foydalandi. Shuningdek, operani umumiy romantik kolorit, musiqiy-garmonik vositalar va tembr bo'yoqlarining yangiligi, leytmotivlarning amaliy roli, orkestr ahamiyatining kuchaytirilishi farqlab turadi. Operada yuksak darajada rivojlangan opera shakllari bilan unchalik katta bo'lmagan qo'shiqona qurilishlar va janriy sahnachalar erkin hamda tabiiy ravishda omuxtalashib ketadi.

Veber musiqiy romantizm taraqqiyotining ilk davridagi kompozitorlar izlanishlarini umumlashtirgani emas (E. T. A. Gofman, L. Shpor), balki o'z ijodi bilan R. Vagner musiqiy dramaturgiyasi tamoyillarining yuzaga kelishi uchun ham zamin hozirladi.

Veberning "Evrianta" operasi (1823-yil, Vena, muallif boshqaruvidagi postanovka) ko'pplanli tarixiy-afsonaviy ritsarona romantik operalarning yangi turini namoyon etdi. U Vagner yaratgan ritsarona «Tangeyzer» va «Loengrin» operalari uchun zamin bo'ldi.

Veberning so'nggi operasi "Oberon" (1826-yil, London) afsonaviy romantik opera janrini boshlab berdi. Unda xalqona-fantastik

obrazilarning yorqin olami ham mujassamlashgan edi. Ushbu opera ohoriligi, kuylarning tabiiy jilvalari bilan orkestrga xos koloritning rang-barangligi va yorqinligi sabab o'ziga rom qiladi. Ular keyinchalik Berlioz va Mendelsonlarning romantik orkestrona maktublari rivojiga juda katta ta'sir ko'rsatgan edi.

Veberga shuningdek, tugallanmagan "Tri Pinto" operasi (1821, G. Maler tomonidan 1888 yilda yakunlangan), yettita dramatik pyesaga, jumladan Shillerning "Turandot", Volfning "Pretsiyoza" (1820) hamda ko'plab xor, yakkaxon va ansamblga mo'ljallangan vokal asarlar mansubdir.

Veberning cholg'u asboblari uchun musiqasi sohasidagi puflab chalinadigan asboblari va orkestr ijrosidagi konsertlari nisbatan mashhurdir (3 ta klarinet uchun; fagot, valtorna uchun). Berlioz tomonidan qayta ishlangan "Raqsga taklif" (1819) fortepiano uchun yozilgan pyesa (1841) hamda orkestr bilan birgalikda fortepiano uchun yozilgan "Konsertshtyuk" (1821) dasturiy cholg'u asboblari musiqasi va maishiy raqs (vals) kuylariga asoslanadigan yangi konsert janrlari rivojida sezilarli rol o'ynadi.

Veber - bir qator musiqiy-tanqidiy hamda adabiy ishlar, jumladan, tugallanmagan "Sozandaning hayoti" romani muallifidir.

Veber Londonda 1828-yilda qirq yoshida ko'k yo'tal kasalidan vafot etadi. O'n besh yildan keyingina uning xokini o'z Vatani uchun Germaniyada qo'mita tuzildi hamda 1844-yilda uning xoki Drezdenga qayta ko'mildi.

Bilish kerak:

Romantizm (frans. romantizm) - badiiy oqim bo'lib, XVIII asr oxiri XIX asr boshlarida dastlab Germaniya, Avstriya, Angliya adabiyotida, keyinroq musiqa va boshqa san'at turlarida shakllangan.

Veberning «Sehrli mergan», «Evrianta», «Oberon» operalari Germaniyadagi opera san'atining keyingi rivojini ham belgilab berdi.

Veberning "Evrianta" operasi ko'pqamrovli tarixiy-afsonaviy jangovar romantik operaning yangi tipini shakllantirdi.

Veberning "Oberon" operasi xalqona-fantastik obrazlarning yorqin olami bilan ziynatlangan afsonaviy romantik opera janrini boshlab berdi.

Nazorat uchun savollar:

1. Romantizm nima?
2. Butun romantizm san'atidan qizil ip bo'lib o'tadigan mavzu nima edi?
3. Romantik san'atning umumiy yo'nalishi nima edi?
4. Romantik musiqadagi yetakchi janr qaysi edi?
5. Qaysi musiqa romantik musiqa uslubining shakllanishida muhim rol o'ynagan?
6. Dasturiy tamoyildagi o'zgaruvchi shakllar qaysi romantik kompozitorlar ijodida uchraydi?
7. Romantik bastakorlar ijodida iaysi yangi musiqiy shakllar paydo bo'ldi?
8. Simfonik poemalarning ijodkori kim edi?
9. Simfonik poemalarning o'ziga xos xususiyatlari nimalardan iborat?
10. Poemaga xos shakl hosil qiluvchi qaysi tamoyillarni bilasiz?
11. Nemis romantik operasining ijodkori kim edi?

12. «Sehrli mergan» operasi qachon yozilgan?
13. Vebeming «Oberon» operasi qaysi janrga mansub?
14. Vebering «Oberon» operasi qaysi operalarning yaratilishiga turtki bo'ldi?

FRANS ShUBERT (Schubert)
(1797-1828)

Shubert hammasi bo'lib o'ttiz bir yilgina yashagan xolos. U hayotiy muvaffaqiyatsizliklar iskanjasida, jismonan va ma'naviy jihatdan qiynalgan holda vafot etgan. Uning to'qqizta simfoniyasidan birortasi ham tirikligida ijro etilgan emas. Olti yuzta qo'shig'idan ikki yuztasi, fortepiano uchun yozilgan yigirmaga yaqin sonatasidan faqat uchtasigina nashr etilgan edi. O'zini o'rab turgan hayotidan qoniqmasligiga ko'ra Shubert yolg'iz emas edi. Jamiyatning eng yaxshi kishilariga xos bo'lgan qoniqmaslik va e'tiroz san'atdagi yangi oqim – romantizmda o'z ifodasini topdi.

Shubert dastlabki kompozitor-romantiklardan biri edi. Uning hayoti ziddiyatlarga to'la bo'lgan. Bu holat aslida ijodiy intilishlari boshqacharoq bo'lgan san'atkorga xosdir. Betxovendan farqli ravishda,

Shubert san'atkor sifatida inqilobiy qo'zg'olonlar davrida emas, balki ijtimoiy-siyosiy reaksiyalar davrida yashab ijod etdi. Betxoven musiqasidagi buyuklik va qudrat, inqilobiy pafos va falsafiy teranlikka Shubert lirik miniatyuralarni, xalq hayoti manzaralarini qarshi qo'yadi. Shubert venalik birinchi kompozitor – romantik edi. Shubert san'ati xalq turmushini kuylabgina qolmasdan, ko'pincha o'sha bevosita muhitda tug'ilgan ham edi. Venalik romantikning dahosi aynan xalqona maishiy janrlarda namoyon bo'ldi.

Frans Shubert 1797 yilda Vena yaqinidagi Lixental degan joyda dunyoga kelgan. Otasi maktab o'qituvchisi bo'lib, dehqon oilasidan kelib chiqqan edi. Onasi esa chilangarning qizi bo'lgan. Oilada musiqani sevishardi, doimiy ravishda musiqa oqshomlarini tashkil etib turishgan. Otasi violonchel, akalari turli xil musiqa cholg'ularini chalishgan.

Yosh Fransdagi musiqiy qobiliyatni sezgan ota va akasi - Ignats unga skripka va fortepiano chalishni o'rgatishadi. Tez orada bolakay alt partiyalari ijrosi bilan oilaviy torli asboblarda kvartetida ishtirok eta boshlaydi. Fransning go'zal va yoqimli tovushi ham bor edi. U cherkov xoriga qatnashar, u yerda murakkab yakkaxon partiyalarni ijro etardi. Ota o'gilning muvaffaqiyatlaridan xursand bo'lardi. Frans o'n bir yoshga to'lganda uni konvikt – cherkov qo'shiqchilarini tayyorlash maktabiga berishadi.

O'quv yurtidagi sharoit boladagi musiqiy qobiliyatning rivojlanishi uchun qo'l keldi. Maktab o'quvchilari orkestrida u birinchi skripkachilar guruhida chalar, gohida esa drijyor vazifasini ham ado etardi.

Orkestrning repertuari juda xilma-xil edi. Shubert turli janrlardagi simfonik asarlar (simfoniyalar, uvertyuralar), kvartetlar, vokal asarlari bilan tanishadi. U do'stlariga Motsartning sol minor simfoniyasi hayajonga solganini e'tirof qilgan. Unga Betxoverning musiqasi yuksak namuna bo'lgan edi.

O'sha yillarning o'zidayoq Shubert ijod qila boshlagan edi. Uning dastlabki asarlari – fortepiano uchun fantaziya, bir qator qo'shiqlar bo'lgan. Yosh kompozitor ko'p ijod qilar, ularni zavq bilan, berilib yaratadi, ko'pincha bu maktabdagi boshqa o'quv predmetlari hisobiga bo'lardi. Boladagi favqulodda qobiliyat saroy kompozitori Salyerining e'tiborini tortadi. Uning qo'lida Shubert bir yil davomida shug'ullanadi. Vaqt o'tishi bilan Fransdagi musiqiy qobiliyatning shiddat bilan rivojlanib borishi otasini ko'proq bezovta qila boshlaydi. Hatto butun dunyoga mashhur bo'lgan musiqachilarning ijodiy yo'llari juda qiyin kechganligini yaxshi bilgan ota bolaning bunday taqdirga duchor bo'lishdan asrab qolmoqchi edi. Musiqa bilan haddan tashqari ko'p mashg'ul bo'lishga nisbatan jazo tariqasida u o'g'lining bayram kunlarida ham uyga kelishini ta'qiqlab qo'yadi. Biroq hech qanday ta'qiqlar boladagi iste'dodning rivojiga tosiq bo'la olmasdi. Shubert konvikt bilan aloqani uzishga, zerikarli va keraksiz darsliklardan qutilish, foydasiz, insonning qalbi va aqliga ta'sir qilmaydigan qoidalami unutishga, erkinlikka chiqishga qaror qiladi. U butunlay o'zini musiqaga bag'ishlamoqchi, faqat u bilan yashashga, faqatn shuning uchun yashashga intiladi.

1813 yil 28 oktyabrda u o'zining Birinchi simfoniyasi Re-majorni tugatadi. Shubert partituraning oxirgi sahifasiga shunday

soʻzlarni yozib quygan edi: "Xotima va tugatish". Bu simfoniyaning xotimasini hamda konviktning tugallanganligini anglatardi. Uch yil u oʻqituvchiga yordamchi boʻlib ishladi, bolalarga savod va boshqa dastlabki oʻquv predmetlaridan dars berdi. Shunga qaramay uning musiqaga havasi, ijod qilish istagi tobora kuchayib borar edi. Uning yashovchan ijodkorlik tabiatiga hayrat bilan boqishga toʻgʻri keladi. Ayni mana shu maktab surguni yillarida, 1814 yildan 1817 yilgacha, hamma narsa unga qarshi qaratilganday koʻrinsa-da, u hayratlanarli darajadagi koʻp asarlarini yaratadi. Faqat 1815 yilning oʻzidagina Shubert 144 qoʻshiq, 4 opera, 2 simfoniya, 2 messa, 2 fortepiano sonatasi, torli kvartet yaratadi.

Otasining oʻgʻlidan kam boʻlsa-da barqaror oylikka ega boʻlgan oʻqituvchi qilish orzusi chipakka chiqadi. Yosh kompozitor oʻzini musiqaga bagʻishlash haqida uzil-kesil qaror qabul qildi hamda maktabdagi oʻqituvchilik ishini tashladi. Shubertning shundan keyingi unchalik uzoq boʻlmagan hayoti ijodiy jasoratlardangina iborat. Katta moddiy qiyinchiliklarni boshidan kechirishiga qaramay u tinimsiz ijod qilar, bir asar ketidan ikkinchisini yaratar edi. Moddiy qiyinchiliklar baxtga qarshi, uning yaxshi koʻrgan qiziga uylanishiga monelik qiladi. Tereza Grob cherkov xorida qoʻshiq aytardi. Dastlabki repetitsiyadan keyin oq Shubert uni payqab qoladi, vaholanki bu qiz boshqalardan keskin ajralib turmas edi. Musiq boshlanishi bilanoq Terezaning rangsiz yuzlari jonlanib ketardi.

Shubert taqdir nayranglariga qanchalik koʻnikmasin, taqdirning oʻziga nisbatan bunchalik shafqatsiz boʻlishini tasavvur ham qilmagani

edi. U o'z kundaliklarida: "Haqiqiy do'stni topgan kishi bahtlidir. Agar bu do'stni o'z xotini qiyofasida topgin kishi yanada baxtliroqdir", - deb yozgan edi. Afsuski, uning orzulari amalga oshmadi.

Bir necha yillar (1817 yildan 1822 yilgacha) davomida Shubert navbati bilan goh u, goh bu do'stlarinikida yashab yurdi. Ularning ayrimlari (Shpaun va Shtadler) kompozitorga konvikt davridan beri do'st edi.

Keyinroq ularning safiga san'at sohasida ko'pqirrali ste'dod sohibi Shober, rassom Shvind, shoir Mayrxofer, qo'shiqchi Fogl va boshqalar kelib qo'shildi. Bu davrning jonu dili Shubert edi. Bo'yi kichkinagina, zuvalasi pishiq, yag'rindor, uzoqni yaxshi ko'ra olmaydigan Shubert nihoyatda kirishimli va yoqimli edi.

Uchrashuv paytlarida do'star badiiy adabiyot, o'tmish va zamonaviy poeziya bilan tanishishar edi. Duch kelgan muammolar ustida qizg'in bahslashishar, mavjud ijtimoiy tartiblarni tanqid qilishar edi. Biroq, ba'zi paytlarda bunday uchrashuvlar faqat Shubert musiqasiga bag'ishlanar, ular hatto «shubertxonlik» degan nom ham olgan edi. Bunday uchrashuvlarda kompozitor fortepianodan uzoq ketmas, shu yerning o'zidayoq ekosezlar, valsar, lendlerlar va boshqa raqslar uchun musiqa ijod qilardi. Ularning ko'pchiligi qog'ozga tushirilmasdan shu taxlitda qolib ketgan. Shubertning qo'shiqlari bundan ham ko'proq qiziqishni uyg'otar, ularni ko'pincha Shubertning o'zi ijro etardi.

Maishiy hayotdagi parokandalik, sho'x Shubertni qizg'in, uzluksiz, ehtirosli ijoddan chalg'ita olmasdi. U izchil, muntazam ijod qilardi. "Men har kuni saharda ijod qilardim. Bir pyesani tugatiboq boshqasini boshlardim", - deb e'tirof etgan edi kompozitorning o'zi. Shubert

musiqani favqulodda tez yaratardi. Ayrim kunlarda u o'nlab qo'shiqlar yaratardi! Musiqiy g'oyalar unda uzluksiz tarzda paydo bo'lardi. Kompozitor ularni arang qog'ozga tushirishga ulgurar edi. Musiqa uning tushlariga ham kirib chiqardi. Uyg'onishi bilanoq u tezda ularni yozib olishga urinar, shunig uchun u ko'zoynagini hatto uxlab yotganida ham olib qo'ymasdi. Agar asar birdaniga takomillashgan va yakunlangan tarzda quyilib kelmasa, to o'zi qanoat hosil qilmagucha uning ustidagi ishni davom ettirar edi. Xuddi shuning uchun ham Shubert ayrim she'riy matnlarni yetti variantgacha yozgan! Shu davrda Shubert o'zining mashhur ikki asari - "Tugallanmagan simfoniya" va "Go'zal tegirmonchi qiz" qushiqlar turkumini yaratadi.

Shubertning "**Tugallanmagan simfoniya**"si (1822) yangi turdagi lirik-dramatik simfoniya bo'lib, to'liq tugallangan asardir. Unda mujassamlashgan obrazlar hamda ularning rivoji ikki qismda o'z ifodasini topgan. Har ikki qism ham lirik bo'lishiga qaramay, ularning har biri o'ziga xos turfa ranglarga ega. Birinchi qismda lirik kechinmalar fojiali chuqurlashuv bilan berilsa, ikkinchi qismdagi lirika bosiq, ma'rifiy o'y-hayollarga to'yingan tarzda beriladi. Boshqa asarlarida bo'lgani kabi bu simfoniya ham Shubert markazga oddiy inson tuyg'ularini qo'yadi.

Shubert qalbidagi eng nodir tuyg'ular qo'shiqlarda mujassamlashgan edi. Ularda sozanda kutilmagan yuksakliklarga ko'tarilgan edi. Shubert qo'shiqlarini umri davomida yaratdi. Uning musiqiy merosida olti yuzdan ortiqroq qo'shiqlar mavjud. Vokal lirikasi tarixiga Shubert Gete she'rlariga yozgan qo'shiqlari bilan kirgan bo'lsa.

o'zining qisqa umrini, Geyne she'rlariga bastalagan qo'shiqlari bilan yakunladi. Shubert she'riy matnlarda o'zini to'ldirantirgan fikr va tug'ularni izlaydi. Shubert qo'shiqlaridagi asosiy o'rinni vokal (*yakkaxon*) musiqasi tashkil etadi. Unda poeziya va musiqa uyg'unligining yangicha romantik munosabatlari aks etgan bo'lib, ular o'z o'rinlarini almashtirgandek tuyuladi: ya'ni go'yo so'zlar «kuylaydi», musiqa «gapiradi».

Shubert ifodali vokal musiqanining yangi turini kashf etdi. Ular XIX asr musiqasida yetakchi o'rinlarni egallaydi. Uning ohanglari matnning istalgan burilish va o'zgarishlariga moslashishi, vundagi nozik tomonlarini sayqallashtiradi. Shubert qo'shiqlarida jo'rovzlikning o'rni va ahamiyati favqulodda kattadir. Shubert fortepiano partiyalarida badiiy tavsifni o'zining sehrli va yashirin ta'sirchanligiga ega bo'lgan qudratli omil sifatida talqin qiladi. ~~Vokal~~ musiqa hamda jo'rovzlikdagi, qo'shiq janrlari va shakllarida Shubert tomonidan kashf etilgan yangicha tamoyillar keyingi taraqqiyot uchun zamin bo'ldi va vokal lirikaning keyingi rivoji uchun imkoniyatlar yaratdi. O'n olti qo'shiqdan tashkil topgan birinchi to'plam «Urchuq yonidagi Gretxen», «Dala atirguli», «O'rmon shohi», «Podachining shikoyati» kabi mukammal qo'shiqlarni o'z iiga olgan. «Urchuq yonidagi Gretxen» qo'shig'ini Serov iborasi bilan aytganda «buyuk dramatik dostonlar» qatoriga kiritish mumkin. U sevuvchi va iztirob chekuvchi ayolning ichki dunyosini ochib beruvchi nozik psixologik etyuddir. Qo'shiq band shaklida yozilgan bo'lib, keng rivojlangan vokal hamda fortepiano partiyalari bilan ziynatlangan.

«O'rmon shohi» balladasi kompozitorning fantastik

obrazilarga, real hayot voqealari uydirmalardan ajratib bo'lmaydigan syujetlarga romanik qiziqishlari namoyon bo'lgan asardir. Ballada erkin kompozitsiyaga tayangan bo'lib, uning musiqiy qurilishi syujetning kengaytirilishiga bo'ysundirilgan. Balladani ot dukuriga o'xshaydigan uzluksiz og'ir zarblar bilan kuzatilib boruvchi ritm yagona butunlikka birlashtiradi Oktava va akkordlarning triolli repititsiyalari yordamida Shubert to'la ko'ruv-eshituv tasavvurini yuzaga keltiradi.

Shubertning vokal lirikasida qo'shiq turkumlari asosiy o'rin tutadi. Vokal musiqasining bu janrida Shubertdan oldin ijod qilgan san'atkor Betxoven bo'lib, u 1816 yilda «Olisdagi mahjubaga» turkumini yaratgan edi. Turkum vokal shaklining paydo bo'lishi romantik musiqadagi o'z-o'zini namoyon qilish va avtobiografiyaga moyil bo'lgan asosiy belgini ko'rsatuvchi hodisadir. Vilgelm Myulleming she'riy turkumlari Shubert uchun ijodiy omil va poetik asos vazifasini bajardi. Shubertning ikkita qo'shiqlar turkumi – «Go'zal tegirmonchi qiz» va «Qishki yo'l» - vokal janrlari tarixidagi yangi sahifalardir. Turkumlar orasida zich aloqadorlik mavjud: she'riy matn bitta shoirga – Vilgelm Myullerga tegishli, har ikki holatda ham bitta shaxs – baxt va muhabbat izlayotgan daydi harakatlanadi. «Go'zal tegirmonchi qiz» asarining qahramoni hayotga shodiyona odim tashlayotgan yigitchadir. «Qishki yo'l»da u hamma narsasi orqada qolgan, hamma narsadan hafsalasi pir bo'lgan kishidir. Har ikki turkumda ham hayot va inson kechinmalari tabiat bilan zich qo'shilib ketgan. «Go'zal tegirmonchi qiz» turkumi bahorgi tabiat qo'ynida rivojlanadi. «Qishki yo'l» turkumi esa ayovsiz qish manzarasida

tasvirlanadi. Yoshlik barcha orzu-umidlari hamda sarobli xayollari bilan gullayotgan bahorga, yolg'izlik izg'irini esa qorlar qoplangan qish tabiatiga o'xshatiladi.

Shubert hayotining oxirgi o'n yilligidagi asarlar juda rang-barang. U simfoniyalar, fortepiano uchun sonatalar, kvartetlar, kvintetlar, trio, messalar, operalar, ko'plab qo'shiq va boshqa musiqalarni yaratadi. Biroq kompozitorning tirikligida uning asarlari juda kam ijro etilgan. Shuning uchun ham ularning ko'p qismi qo'lyozmalarda qolib ketgan edi. Na mablag', na qo'li uzun homiylarga ega bo'lgan Shubertda o'z asarlarini nashr qilish imkoni deyarli yo'q edi. Shubertning brorta ham operasi sahnalashtirish uchun qabul qilinmagan, vaholanki u «Shaytonning quvnoq uyi» (1814), «Alfons va Estrella» (1822) operalarini, «Fernando» (1815), «Egizaklar» (1819), «To'rt yillik ro'za» (1815) zingshpillarini yozgan edi. Uning simfoniyalaridan birortasi ham orkestrda ijro etilmagan. Bugina emas, uning eng yaxshi Sakkizinchi hamda To'qqizinchi simfoniyalari kompozitor vafotidan bir necha yillar o'tgachgina topilgan. Gyotening she'rlariga bastalangan qo'shiqlar garchi ularni Shubertning o'zi shoirga yuborgan bo'lishiga qaramasdan, e'tibor qozonmagan.

Tortinchoqlik, o'z ishlarini yo'lga qo'ya olmaslik, qo'li uzun kishilardan biror narsa so'rashni istamaslik, ular oldida past ketishdan tiyilish ham Shubertning doimiy moddiy qiyinchiliklariga sabab edi. Doimiy umidsizlik, ba'zan hatto ochlikka qaramasdan kompozitor na knyaz Estergazi xizmatiga kirishni xohlar, na saroy organchilari yoniga borardi. Vaholanki, ular uni har doim saroyga taklif qilishar edi. Ba'zi

paytlarda Shubertning hatto fortepianosini ham bo'lmadi, u musiqa asbobisiz ijod qilardi. Moddiy qiyinchiliklar uning musiqa yaratishiga halal bera olmasdi.

Shunga qaramasdan venaliklar Shubert musiqalarini tanishar va yaxshi ko'rishardi. Ularning qalbiga Shubertning o'zi yo'l topgan edi. Qo'shiqchidan qo'shiqchiga o'tib kelayotgan qadimgi xalq qo'shiqlariga o'xshab uning asarlari ham asta-sekin o'z muxlislarini topa bordi. Bular go'zal saroy salonlarining doimiy ishtirokchilari, oliy tabaqa vakillari emas edi. Xuddi o'rmondagi ariqchalar singari Shubert musiqalari ham Vena shahri va uning atrofidagi oddiy aholi qalbiga yo'l topa oldi. Bunda o'sha davrning mashhur qo'shiqchisi **Iogann Mixael Fogl alohida rol o'ynadi**, u Shubert qo'shiqlarini kompozitorning o'zi jo'r bo'lgan holda ijro etardi. Moddiy ta'minlanmaganlik, uzluksiz hayotiy muvaffaqiyatsizliklar Shubertning sog'ligiga yomon ta'sir o'tkazdi. U juda oriqlab ketgan edi. Umrligining oxirgi yillarida otasi bilan yarashish, nisbatan osoyishta, me'yordagi maishiy hayot ham endilikda hech narsani o'zgartira olmas edi. Shubert musiqa yaratishni to'xtata olmas edi, uning hayotidagi mazmun shunda edi. Biroq, ijod juda katta kuch, qudrat sarflashni talab qilardi, ayni shular kundan-kun kamayib bormoqda edi.

Kompozitor yigirma yetti yoshida do'sti Shoberga: "...men o'zimni dunyodagi eng baxtsiz, abgor kishi deb bilaman...", – deb yozgan edi. Bu kayfiyat so'ngi davr musiqasida ham o'z ifodasini topgan. Agar oldinlari Shubert asosan yorqin, quvnoq asarlar yaratgan bo'lsa, o'limidan bir yil oldin u «Qishki yo'l» turkumini yaratadi. Bu asarida u

iztiroblar, chorasiz sog‘inch, ruhning azobli og‘riqlarini ifoda etgan.

1828 yilda do‘stlarning sa‘yi harakatlari bilan Shubertning hayotligidagi uning o‘z asarlaridan iborat bo‘lgan yagona konsert tashkil etiladi. Konsert katta muvaffaqiyat qozonadi, u kompozitorga katta quvonch bag‘ishladi. Uning kelajak rejaları yanada xilma-xillashdi. Sog‘lig‘ining yomonlashganiga qaramay, u ijod qilishda davom etadi. O‘lim kutilmaganda keldi. Shubert tif bilan og‘rigan edi. Darmonsizlangan organizm og‘ir kasallikni ko‘tara olmadi. Shubert 1828 yil 19 noyabrda vafot etadi. Qolgan mol-mulk arzimagan pulga baholangan edi. Ko‘plab asarlar yo‘q bo‘lib ketdi. O‘sha davrdagi mashhur shoir Grilpartser bir yil oldin Betxovenning qabr toshiga she‘r yozgan edi. U Shubertning Vena qabristonidagi oddiygina yodgorligiga shunday yozuvlarni bitgan edi: «Bu yerda musiqaning boy xazinasigina emas, amalga oshmagan umidlari ham ko‘milgan».

Nazorat uchun savollar.

1. Frans Shubert kim bo‘lgan?
2. Shubert o‘n bir yoshga to‘lganida ota-onalari uni qaerga berishadi?
3. Shubert qancha simfoniya yaratgan?
4. «Tugallanmagan simfoniya» o‘zida nimalarni mujassamlashtirgan?
5. Shubert o‘z qo‘shiqlarini kimlarning she‘rlariga bastalagan edi?
6. Shubertning «Urchiq yonidagi Gretxen» qo‘shig‘i qanday shaklda yozilgan?
7. «O‘rmon shohi» balladasi o‘zida nimalarni mujassamlashtirgan?
8. Shubertdan oldin o‘tgan qaysi san‘atkor vokal turkumlari ustida ishlagan?

9. «Go'zal tegirmonchi qiz» va «O'rmon shohi» turkumlari kimlarning she'rlari asosida yaratilgan?
10. «Go'zal tegirmonchi qiz» va «O'rmon shohi» vokal turkumlari orasida qanday aloqadorlik mavjud?
11. «Qishki yo'l» turkumi qanday qismlardan tarkib topgan?
12. «Go'zal tegirmonchi qiz» o'zida nimalarni mujassamlashtirgan?
13. Shubertning qaysi operalarini bilasiz?
14. Shubert qo'shiqlarini birinchi bo'lib ijro etgan san'atkorning nomi nima edi?

Shubertning vokal ijodi

Shubertning musiqa merosida olti yuzdan ortiq qo'shiqlar o'rin olgan. Nazmiy matnlarda u o'ziga yaqin bo'lgan o'y-fikr, hissiyotlarga javob izlagan. U ayniqsa she'rning musiqaga monandligiga diqqatini jalb qilgan. Chunonchi, Shubert yozgan qo'shiq turkumlari she'rlarining muallifi Vilgelm Myullerning o'zi asarlarini qo'shiq qilib kuylashga mo'ljallagan va bu Shubertni qiziqtirib qoydi.

Vokal lirika tarixiga Shubert Gyote qo'shiqlari bilan kirib keldi va o'zining qisqa hayotini Geyne she'rlariga yozilgan qoshiqlari bilan yakunladi.

Shubert qo'shiqlarida vokal lirikasi asosiy o'rin egallaydi, ularda she'riyat va musiqaning uyg'nlashuviga yangi romantik munosabat o'z aksini topdi, unda so'z "kuylaydi", ohang esa "gapiradi".

Shubert kuychan, qo'shiqona ohanglarni deklamatsiyali, nutq intonatsiyalari bilan nozik tarzda birlashtirib, XIX asr musiqasida asosiy o'rinni egallagan ifodaviy vokal melodikasining yangi turini yaratdi.

Vokal melodikasining ushbu turi musiqaning cholg'u sohasini qamrab olib, kelajakda Shuman, Brams vokal lirikasida, Shopen ijodida yangidan o'zgarishlar bilan rivojlandi.

Shubert qo‘shiqdarida vocal melodikasi matnning turli burilishlariga, uning xususiyatlarini bo‘rttirgan holda moslasha olish xususiyatlariga ega. Badiiy tavsifning qudratli omili bo‘lgan va uningsiz badiiy yaxlitlikning o‘zi mavjudligi mumkin bo‘lmagan jo‘rlik(akkompaniment)ning ham ahamiyati kattadir.

Shubert vokal asarlarining musiqiy shakli musiqiy-shoirona obrazning xarakteri va harakatidan kelib chiqadi. U kuplet shakliga murojaat qiladi. Shubert tomonidan topilgan vocal melodikasi, fortepiano partiyasi, qo‘shiq janrlari va shakllarining tamoyillari kelajak rivojlanishga asos soldi va vocal lirikasining butun kelajak evolyutsiyasiga turtki bo‘ldi.

Gyote she‘rlariga yozilgan qo‘shiqlar

Gyote she‘rlariga yozilgan o‘n oltita qo‘shiq to‘plamiga “Urchiq yonidagi Gretxen”, “Dala atirguli”, “O‘rmon shohi”, “Cho‘pon arzi” kabi ommalashib ketgan qo‘shiqlar kirgan.

Shubert va Gyotening “Dala atirguli” qo‘shig‘i xalq qo‘shig‘i sifatida qabul qilinadi. Gyote she‘rining o‘zida nozik istehzo yashiringan bo‘lib, u Shubert tomonidan bir nechta aniq bo‘yoqlar bilan kuchaytirilgan.

Qo‘shiq asosida o‘n olti taktli kuplet yotadi, u to‘rt taktli naqarot va ikki taktdan iborat fortepiano ijrosi bilan almashadi.

Qo‘shiqning kuyi chetdan qaraganda oddiy, o‘zida ko‘plab xususiyatlarni mujassamlashtirgan. Shubert kuyni turli ohang-ritm ko‘rinishlari bilan bezaydi. Vokal surati juda ham turli-tuman: hazilona xitoblar, bir tovushda yengil sakramalar, qisqa va jadal kuylashlar bilan uyg‘unlashib ketadi:

1-misol

nachgebend [poco rit.] wie oben [a tempo]

Ро-за, ро-зоц-ка мо-я, ро-зоц-ка на по - ле

pp

Afsonaviy obrazlarga bo‘lgan romantik mayl “**O‘rmon shohi**” balladasida namoyon bo‘ldi. Ballada, xalq-shoirona ijodining shakllaridan biri sifatida kelib chiqishi uzoq o‘rta asrlarga borib taqaladi. Balladalarining syujetlari xalq tomonidan o‘zgarishlar kiritilgan o‘tmishdagi tarixiy voqealar yoki qadimiy rivoyatlardan iborat bo‘lgan.

Nemis poeziyasida balladaning qayta tug‘ilishi va unga yangi hayot baxsh etilishiga Gyote, Shiller, Geynelar sababchi bo‘lishdi. Konviktda o‘qish davrida Shubert XVII asr nemis kompozitori I. R. Sumshteg balladlari bilan tanishadi.

Shubertning “O‘rmon shohi” balladasi romantik musiqaning ushbu yangi janridagi eng mukammal asaridir. “O‘rmon shohi” manzarasining bo‘rttirilgan afsonaviyligini Shubert borliq dunyoning real obrazlariga aylantiradi, bundan voqealarning dramatikligi yanada sezilarli va ta‘sirchanlikka ega bo‘ladi.

“O‘rmon shohi” kompozitsiyasi erkin va uning tuzilishi syujet rivojlanishiga bo‘sundirilgan. Bunda yalpi musiqiy-dramatik rivojlanish va shakllarning simmetriyviyligi, vocal va cholg‘u ibtidosi, ifodaviylik va kashfiyotchilik sifatlarining bir-biriga mutanosibliqi diqqatga sazovordir.

Balladaning barcha qismlarini o‘zining oktavali va akkordli triol repetitsiyalari bilan jo‘rlik ritmi birlashtiradi. Otning dupuri va poygani

ifodalovchi oktavali rez baslardagi ta'sirli yuqoriga harakatlar bilan bo'linadi. Shu tarzda, ifodaviy va manzarali uslublarni birlashtirib, Shubert to'la ko'rish-eshitish tasavvurini yaratadi. Ballada uncha katta bo'lmagan fortepiano muqaddimasiga ega, uning materiali jo'rnavozlik partiyasida rivojlanadi. Hikoya qiluvchi tomonidan ijro etiladigan vocal hoshiya (vocal kirish va so'nggi so'z) ham bor.

Kim yugurar, kim chopadi sovuq zulmatda?

Kechikkan otliq, u bilan yosh o'g'lon.

Qissa hikoyachining so'zlari bilan yakunlanadi:

Otliq yugurdi, otliq yetib keldi...

Uning qo'lida yotar go'dak murdasi.

Qolgan barcha matn – to'g'ridan-tro'g'ri nutq bo'lib, u ota, uning o'g'li va o'rmon shohi o'rtasida taqsimlanadi.

Hikoyachi, ota, bola – bular intonatsiya yaqinligi bilan birelashtirilgan real qahramonlardir. Hikoyachi partiyasi dramatik deklamatsiya xarakterida sadolanadi. Unda ko'proq akkordli tovushlar, kvarta va kvintaga yurishlar mavjud:

2-misol

Schnell

Кто ска - чет, кто мчит - ся под хлад - но - ю

мглой? Ез - док за - по -

-ди - льце нем сьм мо - ло - доб.

Kuyning kuchaytirilgan xromatizatsiyalashtirilishi, recitativ-deklamatsiya aylanmalarining o'tkirlashuvi bilan ota va o'g'il partiyalarida hissiyotlar dramatzimi ifodalangan:3 (a,b) –misol

То - га, что ко мне ты так роб - ко

Ро - ди - мши, лес - ной ширь со мной

O'rmon shohining o'ziga mahliyo etuvchi, qiziqarli nutqi real qahramonlarning dramatik xitoblariga qarshi qo'yiladi. Uning kuyi chorlov ohanglari bilan yo'g'rilgan. Jo'rnavozlik fakturasi raqsona akkordlarni eslatadi:

4-misol

Дн - еш. о - ца - ми - - сн. ми - -
-де - нн. ко - ми, - - - ве - -
-се - - го - го ми - - го ми - -
ет. сн - по - не.

Vokal turkumlarning tavsifi

Shubertning vocal lirikasida qo‘shiq turkumlari alohida o‘rin tutadi. Vokal musiqasining ushbu turida Shubertning o‘tmishdoshi Betxoven edi, u 1816 yilda “Uzoqdagi mahbubaga” deb nomlangan qo‘shiqlarni yozgan. Ushbu asarda bir nechta tugallangan qo‘shiqlar umumiy g‘oya bilan birlashtirilganki, u bitta inson ruhiy kechinmalarining turli tomonlarini ko‘rsatib beradi.

Turkum shakllarning paydo bo'lishi – romantik san'atda o'zi to'g'risida hikoya qilish va avtbiografiyaga moyilligi bilan simptomli voqeadir. XVII asr oxiri va XIX asr boshlaridagi adabiyotda lirik povestlar paydo bo'ldiki, ular kundalik yozuvlari, katta she'riy turkumlar xarakteriga ega edi. Shubert va Shuman ijodida romantic musiqaning turi bo'lgan qo'shiq turkumlari gullab-yashnadi.

Shubert qo'shiq turkumlari uchun Vilgelm Myullerning she'riy turkumlari poetik asos bo'ldi.

Shubertning ikkita turkumi – “Dilbar tegirmonchi qiz” va “Qish yo'li” vocal janrlari tarixida yangi sahifalarni ochib berdi. Ular o'rtasida jida yaqin aloqa mavjud. Uning ikkalasi ham yagona shoir – Vilgelm Myuller matniga bastalangan. Ikkala holatda ham bu hayotda baxt va muhabbat izlovchi o'sha bitta shaxs turkum qahramonidir, lekin atrofdagilarning uni doim tushunmasliklari uning baxtsizlik va yolg'izlikka mahkum etadi. “Dilbar tegirmonchi qiz”da asar qahramoni shodon hayotga qadam qo'yayotgan yosh yigitcha. “Qish yo'li”da – bu endi ko'pni ko'rgan, hamma narsani boshidan kechirgan, yaxshilikdan umidini uzgan inson.

Ikkala turkumda ham inson hayoti va uning kechinmalari tabiat bilan bog'langan. “Dilbar tegirmonchi qiz” turkumi voqealari bahorgi tabiat qo'ynida kechadi. “Qish yo'li” turkumi qish manzaralarida tasvirlanadi. O'zining orzu-umidlari, hayoliy intilishlari tabiatning gullayotgan bahoriga o'xshatiladi, yolg'zlik azoblari, bo'm-bo'sh bo'lib qolgan qalb – qor iskanjasidagi qishki tabiat bilan taqqoslanadi.

“Dilbar tegirmonchi qiz” turkumi 1823 yilda Myuller she'riga yozilgan, unda tegirmonchi yosh shogirdining hayoti, sevgisi va iztiroblari haqida soda hikoya qilingan. O'zining birinchi sof tuyg'ularini u o'zining xo'jayini qiziga baxsh etadi, biroq qiz uning tuyg'ularini rad qiladi. Dilbar tegirmonchi qiz jasur ovchini yoqtiradi. Iztirob va tushkualikka tushgan shogird o'zini soyning tiniq suviga

otimoqchi va shu suv ostida u so'nggi xotirjamlikka erishmoqchi bo'ladi.

“Dilbar tegirmonchi qiz” turkumi o'ziga xos muqaddima va xotimaga ega. Muqaddima endigina hayot yo'liga qadam qo'ygan yosh yigitning o'y-hayollari va tuyg'ularini ochib beradi, xotima esa uni hayot yo'lini tugatishga majbur qilgan kayfiyatni ifodalaydi. Turkumning chetki qismlari o'rtasida yigitning o'z kechinmalari, xo'jayini – tegirmonchining qiziga bo'lgan muhabbati haqidagi hikoyasi o'rin olgan.

Butun turkum ikki davrga bo'linadi: birinchi davr o'nta qo'shiqdan iborat – bu yorqin orzu-umid kunlari; ikkinchi davrda endi boshqa kayfiyat: gumon, rashk, qayg'u. Boshqa personaj – soy hayotini tasvirlovchi yondosh yo'nalish ham bor. Bu hikoyada doimo ishtirok etuvchi yigitchaning vafodor hamrohi. Uning shildirashi gohida shodlikni, gohida esa qahramonning g'amgin ruhiy holatini aks ettiradi.

“Yo'lga” qo'shig'i xalq qo'shiqlariga juda yaqin. Tuzilishi kupletli, tonika-dominanta garmoniyasiga tayanish, kuyning akkord tovushlari bo'ylab joylashuvi qo'shiqqa jadal, tetik xarakter bag'ishlaydi:

5-misol

Mäßig geschwindigkeit (Умеренно скоро)

Вдвн-жель-е мсь - нжк жжнь вс - дет в двн - жжнь - е

“Soy allasi” qo'shig'i osoyishta g'amginlik va melankoliya tuyg'usi bilan to'ldirilgan:

6-misol

Mässig (Умеренно)

Ба - ю бай, ба - ю бай, ти - хо за - сы - гай,

Birinci davrda ikkita: “Qayoqqa?” va “Mening” qo‘shiq-lari diqqatga sazovordir. “Qayoqqa?” qo‘shig‘ida tegirmonchining shogirdi soyning quvnoq chorlashiga bo‘ysunib, uning orqasidan noma‘lum yoqlarga ketishi to‘g‘risida hikoya qiladi:

7-misol

Mässig

Я слы-шал, как ле-
тил - ся ру - чей с вы - со - ких скел,

“Mening” qo‘shig‘i shodon tuyg‘ularning avjini ifodalaydi. O‘zining keng surati bo‘yicha u boshlang‘ich “Yo‘lga” qo‘shig‘iga o‘xshashib ketadi:

8-misol

Mässig geschwind. (Умеренно скоро)

Ру - че - ёк ты не жур - чи,
ко - ло - со, ты не сту - чи.

“Sinchkovlik” qo‘shig‘i anchagina ziddiyat olib kiradi, unda Shubert kuplet shaklidan chetlab, musiqiy materialni erkin tarzda, shoirona matnning ketishiga bo‘ysunib rivojlantiradi. Kuy xromatizmlar va yumshoq tugatishlarga to‘la. Jumlar pauza va to‘xtashlar bilan bo‘linib turadi:

9-misol

Langsam (Медленно)

Ны же - зды ни шве - точ - ки не сра - ши - ва - ю я, о -
ни обь - яс - нить же не мо - гут, что тек то - мит ме - ня.

Turkumning ikkinchi davri qo‘shiqlarida Shubert yosh yigitning qalbidagi og‘riq va tushkunlik qanday o‘sib borayotganligini ifodalaydi. Yigitning gumonlari tasdiqlanadi: uning raqibi – jasur ovchi bor. “Ovchi” qo‘shig‘ida Shubert yangi qahramon obrazini yaratadi, unda ovchilar musiqasining uslublari – ovchilar kamayi sadolariga yaqin bo‘lgan puch kvarta va kvintalardan foydalanadi:

10-misol

Geschwind (Быстро)

И-щег о-хот-нѣкѣдѣ на-шемъ ру-чѣмъ? Эй, луч-ше о-стѣнь-ся въе-су ты сво-ѣмъ.

“Rahsk va g‘urur”, “Sevimli rang”, “Tegirmonchi va soy” qo‘shiqlari ikkinchi davrning dramaturgik o‘zagi bo‘ldi.

“Rahsk va g‘urur” qo‘shig‘ida qahramonning kechinmalariga hamdardlik bilan soyning shovqinli shovullashini eshitishimiz mumkin:

11 - misol

Ceschiwinda (Быстро)

Turkumning eng ifodali qo‘shiqalaridan biri “Cevimli rang” qo‘shig‘i bo‘ldi. Bu “Qish yo‘li” turkumi fojeaviy ohanglarini oldindan bildiruvchi yagona qo‘shiqdir. Qo‘shiq Betxoven “qora tonallik” deb atagan si minor tonalligida yozilgan. Qo‘shiqning vocal kuyi o‘zining lirik hayajonligi va keng ijro imkoniyatlari bilan ajralib turadi. Fortepiano jo‘mavozligi kuyni takrorlaydi, orttirilgan sekundaning pastga yo‘nalgan harakati va pastki registrlarning xira sadolarga cho‘mishi bilan uning g‘amgin xarakterini o‘tkirlashtiradi: 12-misol

[Etwas langsam (Чуть медленнее)]

“Tegirmonchi va soy” qo‘shig‘i dialog ko‘rinishida tuzilgan. Soy tegirmonchining g‘amgin savollariga ohista va yorqinlik bilan javob beradi. Tegirmonchi va soy bir-biriga qarama-qarshi qo‘yilgan. Tegirmonchi partiyasi minorda sadolanadi, jo‘rnovozlik siyrak akkordlar bilan chegaralangan, soyning javoblari shu nomdagi major va osoyishta tro‘lqinsimon figuratsiyalar bilan bo‘rttirilgan:

13-misol

Mässig (Умеренно)
Мельник (Der Miller)

Где встра - дая - ях серд - це на - ве - юи за -
мрёт, таи ли - ли - и неж - ной цве - ток ра - стёт.

Ручей (Der Bach)

Но ес - ли стра - дить - я лю -
дит, то вне - бе. н - гра - я, звез - да

Qo‘shiq uch qismli shaklda yozilgan. Reprizada ziddiyatli obrazlarning o‘zaro uyg‘unlashuvini kuzatish mumkin. Yakuniy jumlalarda va postlyudiyada abadiyatga ketish haqidagi so‘zlarga qaramasdan majorga, osoyishta garmoniyalarga qaytish sababli paydo bo‘luvchi yorqin bo‘yoqlar namoyon bo‘lishi o‘limga nisbatan ko‘proq g‘amgin bo‘ysinuvchanlikni bildiradi: 14-misol

Жур - чи ж без - за - бо - ю и пе - счи
пой, на дне тво - ей няи - ду я мой веч - ный по - кой.

“Qish yo‘li” turkumi 1827 yilda yozilgan. O‘zining mazmuni bo‘yicha u to‘rt yil avval yozilgan “Dilbar tegirmonchi qiz” turkumidan farq qiladi. Qachonlardir quvnoq va tetik bo‘lgan yigitchani endi umuman tanib bo‘lmaydi. Uning boshiga baxtsizlik, g‘am-g‘ussa va tushkunlik tushgan. U o‘z sevgilisini tashlab ketishi kerak, chunki u qashshoq. U o‘zi uchun qarddon bo‘lib qolgan joylarni tashlab, uzoqlarga ketishga majbur. Oldinda uni faqat qabr yo‘li kutadi.

Ushbu turkum “Dilbar tegirmonchi qiz”dan rivojlangan syujetning yo‘qligi bilan ajralib turadi. Barcha qo‘shiqlar turkumning fojeaviy mavzusi, uning kayfiyati bilan birlashtiriladi.

“Qish yo‘li” turkumi yigirma to‘rtta qo‘shiqdan tashkil topgan va har birida o‘n ikkitadan qo‘shiq bo‘lgan ikki qismga bo‘linadi. Birinchi qo‘shiq “Xotirjam uxla” – bu o‘tmishdagi cevgi, o‘z vatanini tashlab ketgan musofirni nimalar kutishi haqidagi g‘amgin qo‘shiqdir.

15-misol

[MaBtg, in gehender Bewegung (Умеренно)]

Музыкальный фрагмент для примера 15. Включает вокальную партию и фортепиано. Темп и характер: [MaBtg, in gehender Bewegung (Умеренно)].

Чу - жым пры - шёл сю - да я, чу - жым по - ки - нул край,

pp

“Arg‘uvon daraxti” qo‘shig‘i musofirning shaharga kiraverishda turgan arg‘uvon daraxti soyasida turib kelajak haqida surgan shirin o‘ylari sifatida sadolanadi:

16-misol

Музыкальный фрагмент для примера 16. Включает вокальную партию и фортепиано.

У вхо - да в го - род ли - па, под ней бе - жит ру - чей.

p

Qo‘shiq fortepiano muqaddimasi va xotimasi bilan uch qismli shaklda yozilgan.

“Bahordagi tush” qo‘shig‘i qo‘shiqni dramatiklashtirishning qiziqarli misoli bo‘lib, u boshqa matn bilan takrorlanuvchi uchta bir-biriga qarama-qarshi lavhalardan tashkil topgan:

17-misol

Etwas bewegt (Довольно подвижно)

пре-зид-ся луг ве-се-льи, цве-тов раз-но-цвет-ный ко-вер.

“Xo‘roz bemahal qichqirdi...” lavhasi ajralib turadi, u beshafqat hayot dunyosiga kirib keladi. Ushbu ziddiyatning drammatizmi musiqiy ifodaviylikning ko‘plab usullari bilan ta’kidlanadi: minor ladi majorni, dissonantly to‘xtalishlar va alteratsiyalashtirilgan akkordlarning keskin otilib chiqishlar o‘rnini almashtiradi. Ohangdor kuylash yo‘qolib, uni deklamatsiyaga yaqin ohanglar egallaydi:

18-misol

Schnel (Скоро)

Про пел пе-тух вне-зап-но. и заиг ис-чез мой соз. те

перь мне груст-но встпом-нить. о. как был пре-зра-сен он,

Turkumning ikkinchi qismida fojeaviylik muttasil o'sib boradi va yolg'izlik mavzusi o'lim mavzusi bilan almashadi. Bu narsa "Qarg'a" (qarg'a o'lim darakchisi) nomli zulmatli-ma'yus qo'shiqda, "Yo'l simyog'ochi" nomli fojeaviy qo'shiqda sodir bo'ladi. Ushbu ikkita qo'shiq turkumning qayg'uli yakuni – "Sharmankachi" qo'shig'i sari harakatning eng muhim bosqichlaridir.

Sharmankachi obrazi artist, san'atkor, Shubertning o'z taqdirini timsoli sifatida ko'rsatilgan. Qo'shiq so'ngida qashshoq musiqachiga qaratilgan savol yangraydi: "Istaysanmi, g'am-alamga birga chdaymiz, sharmankada qo'shiq aytamiz". Qizig'i shundaki, Shubert fortepiano partiyasida baswdagi tonika kvintasi yordamida soda xalq cholg'usining sadolanishini ifodalaydi:

19-misol

Etwas langsam (Довольно медленно)

Вот сто - ит шар - ман - шькгруст - но за сс - лом

The first system of the musical score consists of a vocal line and a piano accompaniment. The vocal line is in a 3/4 time signature and features a melody with eighth and quarter notes. The piano accompaniment is in a 3/4 time signature and features a bass line with quarter notes and a treble line with eighth notes.

и ру - кой о - заб - шей он вер - птг стру - дом,

The second system of the musical score continues the vocal line and piano accompaniment. The vocal line features a melody with eighth and quarter notes. The piano accompaniment features a bass line with quarter notes and a treble line with eighth notes.

топ - чет - ся на мес - те, жа - лок, бос и сед.

The third system of the musical score concludes the vocal line and piano accompaniment. The vocal line features a melody with eighth and quarter notes. The piano accompaniment features a bass line with quarter notes and a treble line with eighth notes.

Oxirgi jumlaning so'nggi fojeaviy deklamatsiyasi juda ta'sirchan sadolanadi.

BILISH KERAK:

Shubert XIX asr musiqasida yetakchi ahamiyat kasb etgan ifodali vocal melodikasining yangi turini yaratdiki, unda ohangdor qo'shiq intonatsiyalarini deklamatsion, nutq jihatlarini bilan nozik ravishda birlashtirdi.

NAZORAT SAVOLLARI

1. Shubert o'zining qo'shiqlarini kimning she'rlariga bastalagan?
2. Shubert Gyotening she'rlariga qaysi qo'shiqlarni yozdi?
3. "O'rmon shohi" balladasining kompozitsiyasi qanday tuzilgan?

4. Shubert o'zining qo'shiq turkumlarini kimning she'rlariga yozgan?
5. "Dilbar tegirmonchi qiz" turkumi haqida so'zlab bering.
6. "Qish yo'li" turkumi haqida so'zlab bering.

SIMFONIK IJODI

Shubert birinchilardan bo'lib yangi turdagi romantic – lirik-dramatik ("Tugallanmagan") va lirik-epik (C-dur simfoniyasi) simfoniyalar yaratdi.

Shubert simfoniyasi romantik san'atkorning shaxsiy kechinmalarini aks ettiruvchi lirik mavzu bilan yo'g'rilgan. Ular o'zida butun romantizm san'atiga xos bo'lgan avtobiografik xususiyatlarni mujassamlashtiradi.

"Tugallanmagan" simfoniyadan oldingi 1813-1818 yillar mobaynida yaratilgan oltita simfoniyada Shubertning ijodiy salohiyati qanday yetuklikka erishgani, qanday qilib uning simfonizmi shakllanganligini kuzatish mumkin. Lirizm romantik simfonozmning muhim sifatlaridan biri bo'ldi. "Tugallanmagan" simfoniyaning o'zi esa romantik simfonozmda yangi yo'nalishlarni dadil va yuksak darajada mukammal amalgam oshirilishining timsoli bo'ldi.

"Tugallanmagan" si minor simfoniyasini Shubert o'zining iqtidori eng gullab-yashnagan vaqtda – 1822 yilda yozdi. Bu tartibi bo'yicha sakkizinchi simfoniya bo'lib, unda hammasi bo'lib ikkita qism borligi sababli "Tugallanmagan" simfoniya nomini oldi. Ushbu lirik-dramatik simfoniya qismlarining o'qtasida ichki qarama-qarshilik mavjud emas. Birinchi qismda lirik kechinmalar fojeaviy ta'sirchanlik bilan ifodalanadi, ikkinchi qismdagi lirika mushohadali, osoyishtalik, yorqin orzu-hayollarga yo'g'rilgan.

Birinchi qism Allegro moderato sonata shaklida yozilgan. Birinchi qism muqaddima mavzusi – simfoniyaning asosiy g'oyasini o'zida

mujassamlashtirgan o‘ziga xos epigraf bilan boshlanadi. U butun birinchi qismdan o‘tadi (rivojlov va kodaga muqaddima sifatida). Ekspozitsiya va reprizaga xoshiya sifatida u qolgan boshqa mavzu materialiga qarshi qo‘yiladi.

Muqaddimada bu mavzu lirik-falsafiy mushohada bilan sadolanadi, rivojlovda fojeaviy ta’sirchanlikkacha yuksaladi, kodada dardli xarakterga ega bo‘ladi:

20-misol

Bosh partiya mavzusini bayon etilishi o‘ziga xos qo‘shiq uslublari bilan diqqatni o‘ziga tortadi. Klarnetlar va goboylar bu nafis, lirik g‘amgin-o‘ychan kuyni ijro etishadi:

21-misol

Yordamchi partiya ham qo'shiqqa yaqin. Uni violonchellar quyuq, yumshoq tembr bilan ijro etishadi.

Mavzu klassik simfoniyaga xos bo'lmagan – sol major tonalligida (si minor tonalligiga nisbatan VI bosqich tonalligi) sadolanadi:

22-misol

Ekspozitsiya mavzulari o'rtasida antagonizm va ichki qarama-qarshilik yo'q. Ikkalasi ham qo'shiqqa yaqin, lirik mavzular to'qnashuvda emas, balki taqqoslashda berilgan.

Rivojlov muqaddima materialida berilgan. Tez-tez keluvchi

aksentlar, tovush kuchining keskin almashinuvi, notinchlik bilan urib turuvchi fon zo'r keskinlik, shiddat, sadolanishda ulkan zo'riqish yaratadi. Keskinlikning eng cho'qqisida orkestr sadolanishi trombonlarning ijroga qo'shilishi tufayli kuchayadi. Bu rivojlovning birinchi davri. Ikkinchi davr o'ta keskin kechadi. Turli orkestr birikmalarida muqaddimaning ayrim ohanglari kanon tarzida qayta ishlanadi, punktir ritmli yangi ifodali lavha kiritiladi. Kulminatsiya lahzasi D-dur va h-moll ning o'tkir kurashi bilan boshlanadi.

Repriza rivojlanishni boshqa tarafga burib yuborishi mumkin bo'lgan hech qanday yangilik kiritmaydi. Kodada muqaddima mavzusi oxirgi so'z sifatida yana qayg'uli sadolanadi.

Simfoniyaning ikkinchi qismi *Andante con moto* rivojlovsiz sonata shaklida yozilgan. Ikkala mavzu ham ajoyib tarzda lirik sadolanadi:

23 (a)-misol

Andante con moto

The image displays a musical score for piano, consisting of two systems of music. The tempo is marked 'Andante con moto' and the dynamics are 'pp' (pianissimo). The music is written in G major and 3/4 time. The first system shows a melodic line in the right hand and a harmonic accompaniment in the left hand. The second system continues the piece with similar textures and dynamics.

24(b)-misol

The image displays a musical score for piano, organized into three systems. Each system consists of two staves: a treble clef staff on top and a bass clef staff on the bottom. The music is written in a key signature of one flat (B-flat major or D minor) and a 3/4 time signature. The first system begins with a forte (f) dynamic marking. The second system includes piano (p) and fortissimo (ff) dynamic markings. The third system features a diminuendo (dim.) marking and a fortissimo (fff) dynamic marking. The score includes various musical notations such as slurs, ties, and articulation marks.

Ushbu qismda turli shakl xususiyatlarini birlashtiruvchi, tugallangan ko‘rinishda kelajakda Shopen va List ijodida namoyon bo‘ladigan cholg‘u musiqasining yangi romantik shakllarini yaratishga bo‘lgan intilish sezilib turadi.

Bilish kerak:

Shubert birinchilardan bo‘lib yangi turdagi romantic – lirik-dramatik (“Tugallanmagan”) va lirik-epik (C-dur simfoniyasi) simfoniya yaratdi.

Nazorat savollari:

1. Pomantik simfonizmning muhim sifati nimadan iborat bo‘ldi?
2. “Tugallanmagan” simfoniya qaysi tonallikda yozilgan?
3. “Tugallanmagan” simfoniya tuzilishi haqida so‘zlab bering.

Asarlar ro'yxati

Qo'shiqlar (jami 600 dan ortiq)

“Dilbar tegirmonchi ayol” 20 ta qo'shiq op. 25 (1823)

“Qish yo'li” 24 ta qo'shiq op. 89 Myuller matniga

“Oqqush qo'shig'i” Geyne, Relshtab, Zeydl she'rlariga 14 ta qo'shiqdan iborat to'plam (1827-1828)

Gyote she'rlariga 70 ga yaqin qo'shiqlar

Shiller she'rlariga 50 ga yaqin qo'shiqlar

Cholg'u asarlari

Simfoniya (jami to'qqizta simfoniya)

Uverturalar – to'qqizta

Kamer-cholg'u asarlari

Kvartetlar – yigirma ikkita

Cholg'u ansambllari – qirqdan ortiq

Fortepiano uchun asarlar

Sonatalar – yigirma ikkita

Fortepiano duetlari – ellikdan ortiq

Sahna asarlari

“Shaytonning quvnoq qasri” opera

“Fernando” zingshpil

“Salaminkalik do'stlar” zingshpil

“To'rt yillik ro'za” zingshpil

“Egizaklar” zingshpil

“Alfons va Estrella” zingshpil

“Fitnachilar” opera

FRIDYERIK SHOPEN (Chopin)

(1810-1849)

XIX asrning 30-40-yillarida jahon musiqasi sharqiy Yevropadan kelgan uchta yirik badiiy hodisalar bilan boyidi. Shopen, List va Glinka ijodlari bilan musiqa san'ati tarixida yangi sahifalar ochildi. Ular o'z xalqlari tomonidan to'plangan ulkan qadriyatlar mohiyatini oydinlashtirgan holda milliy musiqa maktablarining asoschilari bo'lishdi. Fridyerik Shopen musiqasi polyak xalqi ruhining ifodasi bo'ldi.

Fredyerik Shopen o'z hayotining katta qismini vatanidan tashqarida o'tkazgan bo'lishiga qaramasdan, butun jahon ahli ko'z o'ngida Polsha musiqa madaniyatining asosiy, umume'tirof etilgan namoyandasi rolini o'ynash aynan uning zimmasiga tushgan edi. Shopen san'ati uchun shunday o'ziga xoslik mansub ediki, bular uni barcha boshqa zamondoshlaridan ajratib turar edi. Uning ijodidagi originallik zamondoshlari tomonidan birdaniga his etilgan polyak milliy manbalariga borib taqaladi. Shopen ijodidagi eng muhim qirra uning

keng omma uchun tushunarli ekanligidir. Uning musiqasi auditoriyaga yo'l topish uchun qiyinchilik sezgan emas. Shopenning musiqiy asarlari noodatiy go'zalligi hamda shaklining ixchamligi bilan birgalikda tinglovchini hayajonga soladigan fikr va tuyg'ularning deqiyos qudrati bilan ziynatlangan. O'z salaflari hamda zamondoshlaridan farqli tarzda Shopen deyarli faqat fortepiano uchun asarlar yozdi. Undan birorta ham opera, simfoniya yoki uvyertyura qolgan emas. Vaholanki, uning fortepiano musiqasi sohasida shunchalik ko'p yorqin yangiliklar yaratib ulgurgan iste'dodiga shubha bo'lmagan. Shopen uchun fortepiano musiqasi ham ijodiy laboratoriya, ham o'zining eng a'lo darajadagi yutuqlari namoyon bo'lgan soha edi.

Shopen ijodida Vatan mavzusi bosh mavqeni tutadi. Uning butun ijodida jonajon Polsha obrazi qizil ip bo'lib o'tadi. Bular uning buyuk o'tmishi, milliy adabiyot obrazlari, zamonaviy polyak maishiy hayoti, milliy raqs va qo'shiqlar ohangi edi.

Fridyerik Shopen 1810-yil 1-martda Polsha poytaxti Varshavadan unchalik uzoq bo'lmagan Jelyazova Volya degan joyda dunyoga keladi. Shopenning onasi polyak, otasi - fransuz bo'lgan. Shopenning oilasi graf Skarbekning imeniyesida yashashgan. Otasi bu xonadonda uy o'qituvchisi vazifasida ishlagan. O'g'li tugvilganidan keyin Nikolay Shopen Varshava litseyida (ovrta bilim yurti) o'qituvchi bo'ladi va butun oila poytaxtga ko'chib o'tadi. Kichkina Shopen musiqa qurshovida ulg'ayadi. Uning otasi skripka va fleyta (nay) chalar, onasi yaxshi kuylar hamda bir ozgina fortepiano chalardi. Besh yoshga yetganidayoq bu bola katta opasi Lyudviki rahbarligida o'rgangan unchalik murakkab bo'lmagan pyesalarni ijro eta

olgan. Tez orada Varshavada mashhur bo'lgan chex musiqachisi Voytsex Jivniy unga o'qituvchilik qila boshlaydi. Sezgir va tajribali tarbiyachi sifatida u o'z o'quvchisiga mumtoz musiqaga, ayniqsa, I.S. Bax asarlariga bo'lgan muhabbatni singdirdi. Baxning klavirli prelyudiyalari hamda fugalari keyinchalik bastakorning ish stolidagi doimiy asarlarga aylangan edi.

Kichkina pianinoning birinchi chiqishi Varshavada, u etti yoshga to'lganida sodir bo'ladi. Konsert juda muvaffaqiyatli o'tadi hamda tez orada Shopenning nomini butun Varshava biladi. Xuddi shu davrda uning dastlabki asarlaridan biri - fortepiano uchun sol-minor polonezi nashr etiladi. Boladagi ijrochilik qobiliyati shu darajada tez o'sib boradiki, u o'n ikki yoshida eng yaxshi polyak pianinolarining birortasidan ham kam emas edi. Jivniy yosh qobiliyat egasi bilan mashg'ulotlar olib borishdan bosh tortadi. Bunga sabab qilib esa unga boshqa hech narsa o'rgata olmasligini ko'rsatadi.

Bola musiqa mashg'ulotlari bilan birgalikda yaxshigina umumiy ma'lumot ham oladi. Bolaligidayoq Friderik fransuz va nemis tillarida erkin gapira olar, Polsha tarixiga katta qiziqish bilan qarar, badiiy adabiyotni ko'p o'qirdi. U o'n uch yoshida litseyga o'qishga kiradi hamda uch yildan keyin uni muvaffaqiyatli tugallaydi. O'qish yillarida bo'lajak bastakorning ko'p qirrali iste'dodi namoyon bo'la boshlaydi. U yaxshigina rasm chizar, ayniqsa karrikaturalarga juda qo'li kelardi. U mimika sohasida ham shu darajada yorqin qobiliyat egasi ediki, hatto teatr aktyori bo'lishga ham munosib topilardi. Juda erta yoshligidanoq Shopen o'tkir aqli, kuzatuvchanligi hamda haddan tashqari qiziquvchanligi bilan ajralib turardi.

Bolaligidan boshlab Shopenda xalq musiqasiga muhabbat namoyon bo'ladi. Ota-onalarining aytishlariga qaraganda, otasi yoki o'rtoqlari bilan shahar tashqarisiga chiqishganida bola xalqona ohanglar taralib turgan uy d'yerazasi oldida uzoq vaqtgacha qolib ketishi mumkin edi. Yozgi ta'tilda litseydagi o'rtoqlarining imeniyealarida bo'larkan, Fridyerikning o'zi ham xalq qo'shiqlari va raqslari ijrosida ishtirok etar edi. Yillar o'tib, xalq musiqasi uning ijodining ajralmas qismiga aylandi, uning asl mohiyatini tashkil eta boshladi.

1826 yilda Shopen litseyni tugatib, Varshava konsyervatoriyasiga o'qishga kiradi. Bu yerda uning mashg'ulotlariga tajribali pedagog va bastakor Iosif Elsnyer rahbarlik qiladi. Elsnyer juda tezlikda o'z o'quvchisining oddiy iste'dod egasi emas, balki favqulodda qobiliyatli ekanligini anglaydi. Uning qaydlari orasida o'zi tomonidan yosh musiqachiga berilgan qisqacha tavsif saqlanib qolgan: "G'ayratli qobiliyat. Musiqiy daho". Bu vaqtga kelib Shopen allaqachon Polshaning eng yaxshi pianinochisi sifatida e'tirof etilgan edi. Uning bastakorlik iste'dodi ham kamolga erishadi. Bunga 1829-1830 yillarda yaratilgan orkestr bilan fortepiano uchun yaratilgan ikkita konserti guvohlik beradi. Bu konsertlar (f-moll va e-moll) hozirgacha ham o'zgarmagan holda jaranglab kelmoqda hamda barcha mamlakatlar pianinochilarining eng sevimli asarlaridan hisoblanadi. Oginskiy, Kurpinskiy, Stefaniya singari bastakorlar qiyofasida yaratilgan milliy an'analarga tayangan holda Shopen o'z polonez va mazurkalarini yaratadi. 1826-1828 yillar mobaynida yaratilgan asarlari orasida Rondo a la Mazur op. 5, a-moll op. 68 mazurkasi, Motsartning or.2. siga

variatsiyalar musiqadagi milliy ruh va koloritning yangiligi bilan ajaralib turadi.

1829 yilda Shopen Varshavadan Venaga keladi. Uning konsertlari katta muvaffaqiyatlar bilan o'tadi. Uni birinchi darajali iste'dod egasi sifatida qabul qilishadi va Mosheles, Kalkbrennyer, Gyerts singari o'sha davrning eng mashhur pianinochilari qatoriga qo'yishadi. Shopen imperator Opera teatrida or. 2 ga Variatsiyalar, fransuz bastakori Bualdening «Oppoq ayol» operasidan olingan mavzularga improvizatsiyalari, hamda polyak mavzusidagi «Xmel» (bu so'zning ikki ma'nosi bo'lib, 1. o'simlik; 2. sarxushlik ma'nolarini anglatadi) asarlari bilan chiqishlar qiladi. Shopen, uning do'stlari va tug'ishganlari uning uzoq muddatli konsert dasturlari bilan safarga chiqish zarurligini anglab yetishadi. Shopen uzoq vaqtgacha ushbu qadamni qo'yishga ikkilanib yurdi. Uni bo'lajak ishlarga irim bilan qarashlari qiynardi. Unga go'yo Vatanini bir umrga tashlab ketayotganday tuyulaverardi.

1830 yil kuzida o'z do'sti Titus Voytsexovskiy bilan birgalikda u ikkinchi marta Venaga jo'nab ketadi. Xayrlashuv odidan do'stlari unga polyak tuprog'i to'ldirilgan ko'zachani sovg'a qilishadi. U bilan o'qituvchisi Elsnier juda hayajonli tarzda xayrlashadi. Varshavaning Shopen o'tadigan go'shalaridan birida u o'z o'quvchilari bilan xuddi shu munosabat bilan yaratilgan xor asarini ijro etadi. Shopen shunda yigirma yoshda edi. Izlanish, umid, zafarlarga to'la baxtli bolalik ayyomi tugaydi. Irimlar Shopenni aldamadi. U Vatanidan bir umrga judo bo'ldi.

O'ziga Venada ko'rsatilgan munosib ehtiromlarni ko'rgach, Shopen shu yerda o'z konsertlarini boshlashni ma'qul ko'radi. Biroq kuchli

taraddudlarga qaramay, u mustaqil konsert berishni uddalay olmaydi, noshirlar esa uning asarlarini bepul bosib berishgagina rozi bo'lishadi, xolos.

Kutilmaganda yurtdan tashvishli xabar keladi: Varshavada rus samoderjaviyasiga qarshi polyak vatanparvarlari tashkil etgan qo'zg'olon ko'tariladi. Shopen konsert dasturlarini to'xtatmoqchi va Polshaga qaytmoqchi bo'ladi. U qo'zg'olon ko'targanlar orasida do'stlari, ehtimolki, otasining ham borligini bilardi. Zero, bolalik chog'larida Nikolay Shopen Tadeush Kostyushkia rahbarligidagi xalq qo'zg'olonida ishtirok etgan edi. Biroq qarindosh-urug'lar va do'stlar xatlarida zo'r berib bu yerlarga kelmay turishni maslahat berishadi. Shopenga yaqin bo'lgan kishilar uning ham ta'qib qilinishi mumkinligidan qo'rqishardi. Bundan ko'ra uning ozod qolgani hamda Vataniga o'z san'ati bilan xizmat qilgani afzalroq edi. Bastakor chuqur qayg'u bilan bu fikrlarga bo'ysunadi va Parijga yo'l oladi. Yo'lda Shopeni larzaga solgan xabar yetib keladi: qo'zg'olon shafqatsiz ravishda bostiriladi, uning rahbarlari qamoqqa olinadi, Sibirga surgun qilinadi.

Vatanning fojiali taqdiri haqidagi fikrlar bilan bog'liq holda hali Parijga kelmasidanoq paydo bo'lgan Shopenning mashhur «Inqilobiy» deb nom olgan etyudi yaratilgan edi. Unda noyabr qo'zg'oloni ruhi, shuningdek, g'azab va qayg'u mujassamlashgan. Orzularga to'la bolalik shaxsi yangi obrazlar tragshizmi oldida ikkinchi planga suriladi. Vatan mavzusi Shopen uchvn yetakchi mavzuga aylanadi.

1831 yilning kuzida Shopen Parijga keladi. Bu yerda u umrining oxirigacha yashaydi. Biroq Fransiya bastakorga ikkinchi vatan bo'la

olmaydi. O'z bog'lanishlariga ko'ra ham, ijodiga ko'ra ham Shopen polyakligicha qoladi. U hatto o'limidan keyin o'z yuragini Vatanga olib borishni vasiyat qiladi.

Shopen Parijni dastlab pianinochi sifatida «ishg'ol qiladi». U tinglovchilarini birdaniga o'ziga xos va noodatiy ijrolari bilan lol qoldirdi. O'sha paytlarda Parij turli-tuman mamlakatlardan kelgan musiqachilar bilan to'lib-toshgan edi. Opera teatri san'atining yulduzlari: Ober, Galevi, Rossini, Meyerber, Bellini, Donitsettilar juda katta shuhrat qozonishgan edi. Mashhur pianinochilar turkumini favqulodda iste'dod egalari Kalkbrenner, Gerts, Talberg, List boshqaradi. Ularning ijrosi ommani lol qoldiradigan texnik mukammalligi, jozibadorligi bilan ajalarib turardi. Shopenning dastlabki konsert dasturlari shunday keskin ziddiyatda yangraganligi bejiz emas. Zamondoshlarining xotiralariga ko'ra, uning ijrosi hayratli darajada ko'tarinki va poetik bo'lardi. Uning ijrosidagi ifodaviy-texnik jihatlar kam-ko'stsiz ado etilardi. Shopenning eng kuchli jihati undagi nodir tovush go'zalligida, nozik tovushlar rang-baragligida yashiringan. Uning ko'tarinki obrazlari shopencha o'xshashi yo'q rubato - bazo'r ilg'anadigan taktlararo sekinlashish va tezlashishlar kayfiyatlardagi murakkab o'zgarishlarni berish vositasi bo'lgan hamda XIX asr romantik san'atiga xos bo'lgan tuzilishi bilan ijro usuliga uyg'unlashib ketardi.

Shopen Parijni maftun qildi, bu bir paytlar Venani Motsart, Betxovenlar egallaganiga o'xshab ketardi. Listga o'xshab u ham jahon pianinochilarining eng yaxshisi sifatida e'tirof etilgan. Konsertlarda Shopen asosan o'zi yozgan asarlarni: orkestr bilan birgalikda fortepiano

uchun konsert, konsert rondolari, mazurkalar, etyudlar, noktyurnlarni, Motsartning «Don Juan» operasidan olingan mavzular variatsiyalarini ijro etardi. Ayni mana shu variatsiyalar haqida mashhur nemis bastakori va tanqidchisi Robert Shuman shunday deb yozgan edi: "Shapkangizni qo'lga oling, janoblar, huzuringizda daho turibdi".

Shopen musiqalari xuddi uning konsert chiqishlariga o'xshab umumxalq zavq-shavqini uyg'otadi. Faqat musiqiy adabiyotlar noshirlarigina kutib turishardi. Ular Shopen asarlarini nashr etishdi, faqat Venadagi singari bu yerda ham ular bepul bosildi. Shuning uchun dastlabki nashrlar Shopenga daromad keltirmadi. U har kuni besh-olti soatlab musiqadan dars berishga majbur bo'ladi. Bu ish uni to'la ta'minlasa-da, ko'p vaqt va kuch talab etar edi. Keyinchalik ham, hatto jahon miqyosidagi bastakor shuhratini olgan paytida ham Shopen o'zini qattiq charchatadigan o'quvchilar bilan mashg'ulotlar olib borishdan voz kecholmasdi.

Shopenning pianinochi va bastakor sifatidagi shuhrati ortgan sayin uning tanishlari doirasi ham kengayib boradi. Uning do'stlari orasida - List, buyuk fransuz bastakori Berlioz, fransuz san'atkori Delakrua, nemis shoiri Geynelar bor edi. Yangi do'stlar qanchalik qiziqarli bo'lmasin, u ustunlikni har doim vatandoshlariga berar edi. U Vatan haqida, qarindosh-urug'lar va do'stlarning hayoti haqidagi suhbatlarga soatlab quloq tutardi. Bolalarcha qoniqmaslik bilan u polyak qo'shiqlaridan huzur olar, ayrim yoqib qolgan she'rlarga esa ko'pincha musiqa bastalardi. Ko'p hollarda qo'shiqqa aylangan bu she'rlar yana qaytib Polshaga borar va xalq mulkiga aylanib ketardi. Agar uning qadrdon do'sti, polyak shoiri Adam Mitskevich kelib qolguday bo'lsa,

Shopen birdaniga fortepianoga o'tirar va uning uchun soatlab chalishdan tolmasdi. Shopen singari majburiyat orqali xorijda, vatanidan uzoqda yashayotgan Mitskevich ham vatan sog'inchi bilan yashar edi. Shopen musiqalarigina bu ayriliq og'riqlarini bir ozgina yengillashtirar, uni o'sha yoqqa, olis va jonajon Polsha tomonga eltar edi. Mitskevich sharofati bilan, uning "Konrad Vallenroda"sidagi keskin dramatism tufayli uning birinchi balladasi paydo bo'ladi. Shopenning ikkinchi balladasi ham Mitskevich poeziyasidagi obrazlar bilan aloqador.

Polyak do'stlar Bilan uchrashuvlar Shopenga shuning uchun ham qadrli ediki, uning o'z oilasi yo'q edi. Uning boy polyak amaldorlaridan birining qizi Mariya Vodzinskoayaga uylanish umidlari yo'qqa chiqadi. Mariyaning ota-onalari qizlarining nomi olamga mashhur bo'lsa ham, tirikchilik uchun mablag'ni bazo'r topadigan musiqachiga berishga rozilik berishmaydi. Ko'p yillar mobaynida u o'z hayotini Jorj Sand taxallusi bilan ijod qilgan mashhur fransuz adibasi Avrora Dyudevan bilan bog'ladi. 1838 yil kuzida Shopen Jorj Sand va uning bolalari bilan Mayorka oroliga sayohat qilishadi hamda uning asosiy shahri Palmada to'xtashadi. Mayorkada Shopen yigirma to'rt prelyudiyadan iborat turkumni, F- dur ikkinchi balladasini, or.40 polonezlarini, cis - moll uchinchi skyersosini yaratadi. Shopen va Jorj Sand bir muddat Marselda to'xtashadi, yozni esa adibaning Noanadagi imeniyesida o'tkazishadi. Noanada Shopen b-moll sonatasini tugatadi. Shopenning ikkinchi b-moll sonatasi (Dafn marshi bilan) bastakorning ham, butun polyak musiqasining, to'laligicha romantik san'atning oliy darajadagi yutuqlari qatoriga kiradi. Yuzef Xominskiy sonataning dastlabki ikki qismini tavsiflab shunday yozadi: "qahramonona kurashdan keyin Dafn

marshi, chamasi, dramaning so'nggi akti sifatida namoyon bo'ladi". Shopen Dafn marshiga emotsional xalosa, obrazlar rivojidadagi dramatik yakun sifatida qaragan. Biz Shopen sonatasida obrazlari rivojlantirilgan bu dramani milliy tragediya deb aytisaga haqlimiz.

Shopenning Dafn marshi shu janrdagi asarlarning eng mashhuri sifatida e'tirof etilgan. Ushbu marsh faqat musiqiy adabiyotlar orasidagina emas, butun insoniyat hayotida ham alohida, maxsus o'rin egalladi, zero, qayg'u va iztiroblar ifodasining bundan ham ko'tarinkiroq, bundan ham go'zalroq, bundan ham fojialiroq mujassamlashgan holati mavjud emas.

30 - va 40 - yillar Shopen ijodida eng samarali yillar bo'ldi. Bu davr eng chuqur va ahamiyatli asarlar: ikkinchi, uchinchi va to'rtinchi balladalar, b-moll va h-moll sonatalari, eng yaxshi polonezlar, jumladan, polonez-fantaziyalar; ikkinchi, uchinchi, to'rtinchi skyerso va boshqa ko'pgina asarlar yaratilgan davr bo'ldi. Uning musiqiy uslubi mukammal shaklga kira boshlaydi. Opera xos rechitativ - deklamatsion elementlar italyan bel cantolaridagi kantilenalik kabi, slavyan qo'shiqchiligi orqali o'zgarib, moslashib shopencha individual melodizmi shakllantiradi. Operadagi teatrlik, manzaraviylik, polyak eposidan ruhlanish natijasida monumental qahramonona - epik ko'tinishlarda o'zining murakkab qayta akslanishini topadi. O'z xalqining fikr va tuyg'ularini, zamoning yuksak ideallarini aks ettirgan, Shopen xalq san'atining ko'pgina tajribasi hamda klassiklarning realistik an'analariga tayanadi. Betx fikridagi qat'iyat va mantiq, motsartona shakllardagi go'zallik va tugallanganlik, Betxovendagi dramatism va simfonik rivojlanish uchi uning uchun har doim jonli

namunalar edi. Yangi tarixiy sharoitda Shopen ularning buyuk davomchisi bo'la oldi.

Shopenning Parijdagi hayoti baxtli kechmagan bo'lsa-da, uning ijod qilishi uchun qulay bo'ldi. Uning iste'dodi shu yerda kamolga yetdi. Shopen asarlarining nashri endi to'siqlarga uchramas, undan dars olish esa katta sharaf, uning chalgan asarlarini eshitish esa kamdan-kam hamda saralangan odamlargagina nasib etadigan nodir baxt edi. Bastakor hayotining so'nggi yillari ayanchli kechadi. Uning do'sti Yan Matushinskiy, undan keyin esa jon dildan yaxshi ko'rgan otasi vafot etishadi. Jorj Sand bilan bo'lgan bahs va ayriliqlar uni mutlaqo yakkalab qo'yadi. Shopen taqdirning bunday qattiq dashnomlaridan o'zini chetga ololmaydi. Buning ustiga Shopenni erta bolaligidan qiynab kelayotgan o'pka shamollashining xuruji kuchayadi. Oxirgi ikki yil davomida bastakor deyarli hech narsa yozmaydi.

O'zining og'ir moddiy ahvolini tuzatish uchun u angliyalik do'stlari taklifini qabul qilgan holda Londonga yo'l oladi. Oxirgi kuchini to'plab, kasal holida u yerda konsertlar uyushtiradi, darslar beradi. Hayajonli kutib olishlar dastlab uni xursand qiladi, unga tetiklik bag'ishlaydi. Biroq Angliyaning nam iqlimi tezda o'zining halokatli ta'sirini o'tkaza boshlaydi. Besaranjom hayot, dunyoviy tashvishlar, bo'sh va mazmunsiz ovunishlar uni holdan toydira boshlaydi. Shopenning Londondan yozgan maktublari uning qayg'uli kayfiyatlarini, gohida esa iztiroblarini aks ettiradi. "Men esa behuzur bo'lishni ham, xursand bo'lishni ham bilmayman - nimanidir his qilishdan tashqaridaman, faqat xorlikni tuyaman hamda bularning

ba'chasi tezroq tugashini istayman xolos", - deb yozgan edi u o'z do'stlaridan biriga.

Uning Londondagi so'nggi konserti (bu konsert uning hayotida ham so'nggi konsert bo'lib qolgan) polshalik muhojirlarga bag'ishlangan edi. Shifokorlar maslahatiga ko'ra u shoshilinch tarzda Parijga qaytadi. Bastakorning so'nggi asari fa-minor mazurkasi bo'lib, uni muallifning o'zi ijro etolmas, uni faqat qog'ozdagina aks ettirgan edi. Uning iltimosiga ko'ra Polshadan katta opasi Lyudvika keladi. Shopen opasining qo'lida jon beradi.

Shopenni Dafn etish marosimi tantanali tarzda o'tadi. Parijning eng yaxshi artistlari u yaxshi ko'rgan Motsartning Rekviemini ijro etishadi. Uning o'z asarlari ham yangraydi, ular orasida orkestr ijrosidagi si-bemol minor fortepiano sonatasidan Dafn marshi ham bor edi. Do'stlari uning qabriga jonajon polyak tuprog'i solingan ko'zacha ham keltirishadi. Shopen Parijda, o'z do'sti Bellini qabri yoniga dafn etiladi. Uning yuragi esa, o'z vasiyatiga ko'ra, bir idishga solinib Polshaga, Varshavaga keltiriladi, u hozirgacha ham Ilohiy Xoch kostelida ehtiyotkorona saqlanib kelmoqda.

SHOPEN IJODINING TAVSIFI

Bastakorning musiqiy uslubi favqulodda yagonaligi bilan ajralib turadi. «Shopencha intonatsiya», tabiiy va takrorlanmas holda polyak bastakorining avval yaratgan, shuningdek ijodiy yo'lining oxirida yaratgan asarlarini ham bir ipga chizib beradi.

Shopen o'z ijodini fortepiano musiqasi doirasida chegaralab beradi, bu sohada esa u juda baland darajalarga hamda badiiy ko'p qirralikka

erishdi. U ayni shu cholg'u asbobidan butun boshli orkestr uchun ranglar palitrasini chiqara oldi. Jahonning mashhur pianinochilaridan biri Anton Rubinshteyn bejiz «Shopen- fortepianoning «bardi (kuychi shoir), rapsodi (xalq kuychisi), ruhi, joni» demagan edi. Shopenning musiqiy fikrlari fortepiano ustida badihatan tug'ilgan hamda sof pianino jarangi bilan ifodalangan. Uning fortepiano ijodi fortepiano musiqasining keyingi taraqqiyotida juda katta rol o'ynadi. Shopenning ta'siri faqat List va bastakorning boshqa zamondoshlarigagina bo'lgan emas; rus bastakorlarining ko'plab avlodi, XIX asr o'rtalaridan boshlab to Skryabin va bizning zamonamizacha bo'lgan bastakorlar ijodiga o'z ta'sirini ko'rsatib kelmoqda.

Shopen ijodining asosini uning vatani, shu vatan tarixi, tabiati, kishilari, urf-odatlari, an'analari bilan bog'liq bo'lgan mavzular tashkil etadi. Shopen original musiqiy janrlar va shakllar ijodkori bo'lgan. Uning cholg'u miniatyuralari yangicha hayot kasb etadi. Shopen prelyudiyalarni ijodning mustaqil turi sifatida tasdiqladi, etyud janri taraqqiyotidagi yangi yo'nalishning boshlovchisi bo'ldi, ayrim o'yin janrlari (polonez, mazurka) oldiga u yangicha badiiy maqsadlarni qo'ydi.

Yirik shakllar borasida sonata sikllarining talqinlaridagi. shuningdek, sonata shaklining o'zidagi o'ziga xosliklar ajaralib turadi. Shopen cholg'u balladalarining ijodkori hamdir; skyerso, turkum asarlarning ilk qismi katta plandagi mustaqil kompozitsiya darajasiga o'sib o'tadi. Aynan, bir qismli asarlar (balladalar, skyerso, fantaziya)da yangi, turli shakllarning qo'shilishidan kelib chiqadigan turlar, yangi romantik shakllar kelib chiqadi, tasdiqlanadi.

Shopenning mazurka va polonezlarida xalqona-milliy elementlar yorqinligi bilan ajralib turadi, Shopen ularda xalqona musiqiy - poetik obrazlarni yaratadi. Uning mazurkalari qishloq manzaralarining rosmana tasvirlari, qishloq hayotidan olingan janriy ishlanmalar bilan boyitilgan. Shopen mazurkalari orasida dramatik mazmundagi, shuningdek, lirik poemalar yoki miniatyuraviy qaydlar xarakteridagi mazurkalar mavjud.

Qo'shiq va raqsning o'zaro zich aloqadorligi qadim-qadimlardan Polsha musiqasi uchun xos xususiyatdir. Raqs qo'shiq sadolari ostida ijro etilgan qo'shiq ohanglari esa raqs harakatlariga uyg'un bo'lgan. Juda qadimlardan Polshda qo'shiq-raqs janrlari shakllangan, ularda barqaror metrik-ritmik tarkib mavjud bo'lgan. Polonez, kuyavyak, mazurka, obyerek uch zarbli metrik asosga tayansa, krakovyak - ikki zarbli asosga tayanadi.

Ayrim raqslar o'zlari paydo bo'lgan yoki mansub bo'lgan viloyat va joy nomlari bilan ataladi. Jumladan, «mazur» Mazoviyada paydo bo'lgan, «kuyavyak» esa Kuyavsk viloyatida paydo bo'lgan. Eng qadimgi raqslardan biri polonez hisoblanadi.

Shopen uchun mazurka uning olisdagi vatani ramziga aylangan edi. Shopenning barcha mazurkalari ikki guruhga bo'linadi: «kayfiyat mazurkalari» hamda «mazurka - manzaralar».

Janriy sahnacha, rosmana qishloq shodiyonasi F-dur, op. 68 № 3 mazurkasida ifoda etilgan. Ushbu mazurkaga hammaga yaxshi ma'lum bo'lgan C-dur, op.24 № 2 va op.56 № 2 mazurkalari kelib qo'shiladi. Bu guruhdagi mazurkalarni hayotsevarlik, ranglar tiniqligi, vatanga, yurt va xalqqa bo'lgan qaynoq muhabbat tuyg'ulari birlashtirib turadi.

Boshqa bir guruhdagi mazurkalar g'am, alam va melanxoliya tuyg'ularini mujassamlashtirgan. Ularga a-moll, op.68 № 2, a-moll, op.17 № 4 mazurkalarini kiritish mumkin.

25- misol

The image shows two systems of musical notation for piano. The first system is marked 'Lento' and 'p con grazia'. It features a treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The melody is written in the treble clef, and the bass line is in the bass clef. The second system is marked 'Lento, ma non troppo' and 'pp'. It also has a treble clef with a key signature of one sharp and a 3/4 time signature. The melody is in the treble clef, and the bass line is in the bass clef. There are triplets in the melody of the second system.

Bu janrning katta hajmdagi, ko'lamdor asarlariga fis-moll, or.59 № 3. mazurkalarini kiritish mumkin. Bu mazurka - chuqurlashtirilgan mazmun va murakkab rivojlanishga ega bo'lgan poema bo'lib, murakkab uch qismli shaklda yozilgan. Uning o'rta qismi yanada murakkablashtirilgan.

26- misol

The image shows two systems of musical notation for piano. The first system is marked 'Vivace' and 'mf'. It features a treble clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The melody is written in the treble clef, and the bass line is in the bass clef. The second system is marked 'p'. It also has a treble clef with a key signature of one sharp and a 3/4 time signature. The melody is in the treble clef, and the bass line is in the bass clef. There are triplets in the melody of the second system.

Agar mazurkalarda Vatan mavzusi va uning obrazlari bastakor tomonidan janri hamda lirik planiga ko'ra aks ettirilgani bo'lsa, tarixiy.

qahramonona-epik yo‘nalishda olingan xuddi shu mavzu polonezning monumental shakllarida o‘z ifodasiga ega bo‘ldi.

Shopenning har bir polinezi - bu mavzuning yangicha turlanishidir: ularda epik - fojiviy, qahramonona-jangovar, ko‘tarinki-bayramona va boshqa uslublar yorqin ko‘rinadi. Shopenning barcha polonezlari monumentalligi va estrada-omilkorlik ko‘lamidagi uslubi, jarangdorlikning orkestrona xarakteri bilan e‘tiborni tortadi. Shopen polonezlarining barchasidagi janriy alomat ularning uch zarbli vazni hamda polonezlar uchun xos bo‘lgan, Shopen juda erkinlik bilan foydalangan ritmik formulalardir.

A-dur, or.26 № 2 polonezi ritsarona jasorat ruhi bilan to‘ldirilgan. Bayramona-tantanavor yurish manzarasini zarbli-burro ritm, melodik tovushning yuqoriga intilgan ommaviy holati tasavvurini hosil qiladi.

27 – misol

Qahramonalikning boshqa jihatlari es-moll va fis-moll polonezlarida ko‘rsatib berilgan. Es-moll polonezi musiqiy obrazlarning ichki quvvati, ularning tasviridagi ko‘lamdorligiga ko‘ra Shopen ijodining eng yaxshilari qatoriga kiradi. Unda borliq obrazlari tragik mushohadalar prizmasi orqali qabul qilinadi.

28 – misol

Shopen fis - moll. polonezida qahramonona epopeyani katta dramatik ko'lamda rivojlantiradi.

Shopenning yigirma to'rt etyudi yuksak badiyatli asarlar bo'lib, ularda shopencha pianinochilikning butun boshli manzaralari tasvirlangan. Har bir etyud o'z poetik obraziga, o'z faktura tipiga va texnik usullariga ega. Shopen etyudlarida texnik usullarning xilma-xil turlari: keng joylashuvdagi arpedjioli passajlar (or.10 dagi birinchi va ikkinchi etyudlar); tertsiyalar bilan tezkor etyud (gis-moll), chap qo'ldagi kantilena bilan sustroq ohang («violonchelga oid», cis - moll).

Shopen har bir etyudga o'z musiqiy uslubini nisbatan to'la va to'g'ri talqin qilish imkonini beradigan qaysidir bir texnik usulni egallash yo'li sifatida qaraydi. U pedal fonida kantilena usullarini, ohagdorlik bezaklarni, registrlarning keng qamrovini, ohang sakratmalarini, qora klavishlarda chalishni ishlab chiqadi.

Shopenning ayrim etyudlari jahon musiqiy adabiyotidagi eng mashhur pyesalarga aloqador. Ularga Polshada bo'lib o'tgan inqilobiy voqealarga bevosita aks sado sifatida yaratilgan mashhur «inqilobiy»

etyud c-moll, or.10 № 12 ham mansubdir. Qahr - g'azab, norozilik va afsus bu asarning yaratilishida ijodiy asos bo'lib xizmat qilgan:

29- misol

[Allegro con fuoco] appassionato

p *f* *f* *tan.*

Go'zal aristokratik pyesalar sirasiga «qora klavishlardagi» Ges-dur etyudi kiradi.

30 -Misol

Vivace
brillante
Sw

f *p*

legato *cresc* *f*

Es - moll etyudi «vagnercha xromatizmlar» bilan birgalikda g'amgin shikoyat tarzida jaranglaydi.

31-misol

Andante
con molta espressione

p

sempre legatissimo

As - dur etyudida cheksiz go'zal shaklda nur va osoyishtalik ko'rsatilgan bo'lsa, f-moll etyudida qayg'uli elegiya, cis - moll - iz or.

25 etyudida - dramatik sahnacha - duet, gis –moll etyudida nozik jilvalar manzarasi ko'rsatilgan.

Shopen noktyurnlarida lirik boshlanma markazlashgan bo'lib, u yangi romantik estetika uchun tipik hisoblanardi. Ko'pgina noktyurnlar 30 -, 40 -yillarning boshlari davrida yaratilgan.

Noktyurn - romantik musiqaning o'ziga xos janri bo'lib, lirik miniatyura ko'rinishlaridan hisoblanadi. U original mavzulari bilan ajralib turadi. «Noktyurn» so'zi «tungi» ma'nosini anglatadi. Noktyurn musiqiy janrining yaratilishidagi birinchilik Rossiyada yashagan ingliz bastakori Djon Fildga tegishlidir. Ushbu mashhur bastakor, pianinochi va pedagog fortepiano musiqasida alohida yo'nalish ijodkori bo'lgan. Djon Fild ushbu romantik lirik miniatyuralarning asosiy qirralarini ko'rsatib bergan edi. Shopen Fild noktyurnlarini qayta yaratdi, o'z asarlariga lirik tuyg'ular, tragik pafos, nozik elegiyaviylik va melanxoliyanini katta kuchini singdirdi.

Shopenning har o'n ikki noktyurnlari ilk Fild noktyurnlariga yaqin bo'lgan e-moll or. 72 (1827) dan boshlab to noktyurnning janr imkoniyatlari doirasidan chiqib ketadigan mahobatli c-moll noktyurnigacha umumiy uslubiy qirralarni birlashtirib turadi.

Shopen noktyurnlari qo'shiq ohanglariga yaqin bo'lgan kantilena, keng mavzularga tayanadi. Kantilen ohanglari akkordli - figuratsion fonda ko'rsatilgan, ular birinchi tovushlaridanoq tinglovchini xayoliy romantik muhitga olib kiradi. Shopen noktyurnlarida janrlarga oid aloqalar ochiq ko'rinadi. Ularning ko'plarida xoral, marsh, serenada, duet, qo'shiq va boshqa janrlarning belgilari sezilarlidir. Zero, garmonik

faktura, ko'tariluvchi akkordli ohanglar, tantanavor sur'at or. 48 № 1 dagi noktyurn mavzusini madhiya bilan yaqinlashtiradi.

Or. 55 № 1 noktyurn mavzusi uning go'zal punktiri hamda to'rt zarbliligi bilan birgalikda marsh belgilarini mujassamlashtiradi:

32 -Misol

Andante

p

Ped. * Ped. * Ped. * Ped. * Ped. * Ped. * Ped. * Ped. *

Or.15 № 3 noktyurnida «kuylovchi» bir ovoqli mavzu gitara jo'rligida maishiy romanslarni xotiraga keltiradi:

33 -Misol

Lento (♩ = 60)

p languido e rubato

dim.

Ped. * Ped. * Ped. * Ped. *

Noktyurnlar taraqqiyotining zamirida lirik qo'shiqlarga singdirilgan turli ruhiy qatlamlarni siqib chiqaruvchi dramaturgik ziddiyat yotadi. Masalan, c-moll or. 48 № 1 noktyurnida bastakorning o'ylab qo'ygan niyatlari janr doiralari qamrovidan chiqib ketadi hamda rivojlantirilgan dramatik poema darajasiga o'sib o'tadi. Bu Shopen noktyurnlarining eng syujetliligidir. U epik-dramatik tuzilishdagi katta ko'lamlil va hayajonli-lirik mulohazalardan tuzilgan ko'p planli asar sifatida shakllangan. Noktyurnning birinchi qismida marsh

qadamlarining ohanglari to'rt zarbli harakatlar o'lchovida eshitiladi. Kuyda motam musiqalari va dafn yurishlariga xos bo'lgan uzoq-uzoq ritmik figuralarni payqash qiyin emas:

34 - Misol

Lento

O'rta qism majorda yozilgan. Akkordli tarkib, sustlashgan temp, tonik garmoniyada uzoq muddat turib qolish xorallardagi obrazlarning buyuk tantanavorligi bilan bog'lanib ketadi:

35- Misol

Poco plu lento

Faollashtirilgan reprizada tarkib, uyg'unlik, ohang to'lig'icha birinchi qismdan olingan. Lekin aniq marshona ritm tezlashtirilgan temp, triollarning bezovta harakatchanligi, fakturalarning asabiy hayajonlanishi vositasida siqib chiqarilgan:

36 – Misol

Dopplo movimento

pp 3 3 *agitato*

Shopen o'n to'rtta vals ham yaratgan, ular mazmuni va ifoda vositalariga ko'ra turli-tuman xarakterga ega. Ular orasida a - moll, op. 34 yoki f-moll, op. 69 ga o'xshagan kuylovchi, chuqur nafasli ohanglari bilan xayolchanlari uchraydi; estradaviy - tezkor tipdagi xuddi Es - dur, op. 18 yoki As - dur op. 42. «katta yorqin vals»ga o'xshash samarali valslar bor. Cis - moll op. 64 vasi qayg'uli-melanxolik obrazlarning nozik poeziyasini ochib beradi. Shopen tomonidan kun tartibiga qo'yilgan valsona yo'nalish poeziyasi bu janrning rivojlanishi uchun chegarasiz imkoniyatlarni ochib berdi, bu hol keyinchalik List, Verdi, Chaykovskiy, Glazunov va Skryabinlar tomonidan har tomonlama ishlab chiqildi.

Millati polyak bo'lgan Shopen uchun, XIX asrdagi polyak adabiyotida umumxalq vatanparvarona kayfiyatlar ifodachisi

sifatida rivojlangan ballada janri alohida ahamiyat kasb etadi. Bu janrda o'zini ayniqsa, polyak shoiri, romantik Adam Mitskevich ko'rsatgan edi. Shopen va Mitskevichning umumiy tomonlari juda ko'p: g'oyaviy motivlar, obrazlilik xarakteri, milliy kolorit va boshqalar.

Musiqqa san'atida ballada dastlab Shubertning vokal asari «O'rmon qiroli»da o'zining klassik ifodasini topdi. Shopen Yangi janr - cholg'u asboblari bilan ijro etiladigan ballada janrining ijodkori bo'ldi. Keyinroq bu janrda List, Brams, Grig va boshqa bastakorlar asarlar yaratishgan.

Shopen balladalarda xilma-xil shakllarga tegishli bo'lgan xususiyatlar va ularga xos bo'lgan rivojlanish tamoyillari (sonata shakli va sonata turkumi, rondo, uch qisimli shakl, variatsiyalar) ni erkin va tabiiy ravishda birlashtiradi. Shakl hosil qilishdagi turli tamoyillarning birlashishi yangi shakllarni - o'zida sonatalik va variatsiyalilik, turkumlilik va rondsifatlilik alomatlarini mujassamlashtirgan sintetik bir qisimli shakllarni yuzaga keltiradi. Bunday shakl romantik musiqadagi «poemaviy» janrlar: ballada, fantaziya, simfonik poemalarni tavsiflaydi, ular XIX asr musiqasida juda keng yoyilgan edi.

Shopen yaratgan to'rtta balladaning har birini qaysidir bir poetik asar bilan bog'lashga intilishlar mavjud bo'lgan. Shunday taxminlar borki, ularga ko'ra Birinchi ballada (g-moll or. 23) (1831-1835) Adam Mitskevichning «Konrad Valenrod» sujeti bilan bog'lanadi, ikkinchi ballada (F - dur - a - moll op. 38) (1836-1839) - Mitskevichning «Svityazyankalar» sujeti bilan, uchinchi ballada (As - dur op.47) (1840 - 1841) Geynening «Loreleya»si bilan bog'lanadi.

Shopen uchta fortepiano sonatalarini yaratgan. 1827-1828 yillarda yaratilgan Birinchi sonata Elsnerga bag'ishlangan. U klassiklar

an'analari asosida yirik turkum shakllarni egallash yo'lidagi dastlabki tajribadir.

B - moll op. 35 sonatasi ijodiy kamolotning eng gullagan davrida - 1839 yilda yozilgan. B - moll sonatasida so'zlarni qo'llamay turib sahna elementlari vositasida u tom ma'nodagi «cholg'u asboblari bilan ijro etiladigan drama» - o'ziga xos fuqarolik fojeyasini yaratadiki, unda butun boshli bir xalqning tuyg'u va iztiroblari ulkan umumlashtiruvchi kuch bilan aks etgan. Betxovenning «Dafn marshi» va Chaykovskiyning Oltinchi simfoniyasi qatorida Shopenning b - moll sonatasi musiqadagi fojeaviy boshlanmaning oliy darajadagi ifodasi hisoblanadi.

H - moll, op. 58 sonatasi 1844 yilda yaratilgan. Mazmuniga ko'ra u oldingi sonataning tamomila aksidir. U yorqin, qishloq ohanglariga boy, osoyishta boshlanmani ifoda etgan bo'lib, bastakor hayotining so'nggi yillarida paydo bo'lgan. Sonatada yorqin obrazlar tashuvchisi bo'lgan mavzular tantana qilgan.

Shopenning yigirma to'rtta prelyudiyasi ham mavjud. Ular miniatyuralar to'plamidan iborat bo'lib, ijodkorning ichki olamini, uning fikrlari, o'y-orzulari, kayfiyatini aks ettiradi. Klassik davrdan oldingi musiqada prelyudiyalarga kirishga xos bo'lgan arzimmas mavqe ajratilardi hamda uning aniq mazmuni bo'lardi, masalan, fuga uchun prelyudiya, suite prelyudiyasi kabi. Shopen prelyudiyalarning yangicha hayotini boshlab berdi va uning ijodida prelyudiya o'z qonuniyatlari va o'ziga xos xususiyatlariga ega bo'lgan mustaqil janrga aylandi. Yangidan tug'ilgan prelyudiya janriga XIX - XX asrning eng yirik bastakorlari: Raxmaninov, Lyadov, Skryabin, Debyussilarning murojaat qilishi bejiz emas edi.

Shopenning yigirma to'rt prelyudiyasi xuddi Baxning prelyudiyalari va fugalari singari major va minor ohangdoshligining barcha doirasini qamrab oladi. Agar Baxda prelyudiya va fugalar xromatik tartibda joylashgan bo'lsa, ular Shopen prelyudiyalarida kvinta doirasi bo'yicha joylashtiriladi: C - dur va unga parallel minordan boshlanib, diez ohangdoshligi doirasidan o'tib, so'ng bemol ohangdoshligiga o'tadi, butun prelyudiya seriyasini F - dur va d - moll yakunlaydi.

Shopenning barcha prelyudiyalari shakli hamda musiqiy - poetik mazmuniga ko'ra ham rang-barangdir. Prelyudiyalarda davriya shakli ustivorlik qiladi. Prelyudiyalardagi periodlarning ko'plab turlari, variantlarining mavjudligi - shopencha kichik shakllarning dinamikligi va elastikligining, shaklning musiqiy obraz rivoji bilan oliy darajadagi birlashishining shohididir. Umumiy tarzda Shopenning barcha prelyudiyalari rivojlanish intensivligi hamda dramatik kulminatsiyalarning yorqinligidan iboratdir. Shopen prelyudiyalarida XIX asr musiqasida keng tarqalgan janrlarning alomatlarini ko'rish mumkin. Jumladan, yettinchi prelyudiyada mazurkalar, oltinchisida - violonchel kantilenasi, o'n uchinchi va o'n to'qqizinchi prelyudiyalarda noktyurn, yigirmanchida - Dafn marshi, o'n ettinchida - «so'zsiz qo'shiqlar» alomatlarini ko'rish qiyin emas. Sakkizinchi, yigirmanchi, o'n oltinchi, o'n to'qqizinchi prelyudiyalarda texnik etyudlar tipi yaratiladi. Shuningdek, yigirma to'rtinchi prelyudiya «inqilobiy etyud»ga yaqindir. Shopen prelyudiyalarini shunday joylashtirganki, ularning har biri o'ziga qo'shni bo'lgan prelyudiyaning ifoda xususiyatlarini siqib chiqaradi. Bunday effekt ziddiyatli qiyoslar

yordamida hosil qilinadi. «Etyudli» texnik prelyudiyalar kantilenali etyudlar bilan o‘rin almasha, tez templar o‘rmini bosiqqlari oladi, yorqin, bosiqq manzaralar dramatik epizodlar bilan yondoshib ketadi.

Bilish kerak:

Shopen original musiqiy janrlar va shakllar ijodkoridir. Uning cholg‘u asboblari bilan ijro etiladigan miniatyuralari yangicha hayot boshladi.

Shopen prelyudiyani ijodning mustaqil turi sifatida tasdiqladi.

Shopen etyud janri rivojidagi yangi yo‘nalishga asos soldi, u raqsga oid janrlar: polonez va mazurkalar oldiga yangi badiiy maqsadlarni qo‘ydi.

Shopen cholg‘u asboblari bilan ijro etiladigan balladalar ijodkoridir.

Turkum asarlarning ilk qismi bo‘lgan skyerso katta plandagi mustaqil kompozitsiya darajasiga yetkazildi.

Bir qismli asarlar (balladalar, skyerso, fantaziya)larda yangi, turli shakllar sintezidan o‘sib keluvchi, yangi romanik shakllar tasdiqlanadi.

Shopencha rubato- zo‘r-bazo‘r ilg‘anadigan taktlar ichidagi sustlashish va tezlashishlardir.

Nazorat uchun savollar:

1. Shopenning barcha asarlari qaysi musiqa asbobi uchun yaratilgan?
2. Shopen ijodi uchun bosh mavzu nimadan iborat edi?
3. Shopenning yangi janrlar va shakllar ijodkori sifatidagi xizmatlari nimalardan iborat?

4. Shopen mazurkalarini qanday guruhlarga ajaratish mumkin?
5. Shopen polonezlarining janr belgilari sifatida nimalarni sanash mumkin?
6. Shopenning qaysi polonezi bayramona-tantanavor yurishlar manzarasini tasvirlaydi?
7. Shopen qancha etyud yaratgan?
8. c - moll op. 10 № 2 etyudi qanday nomlanadi?
9. Noktyurn soʻzini qanday tarjima qilish mumkin?
10. Shopen qancha noktyurn yaratgan?
11. c - moll op. 48 № 1 noktyurni nimani ifodalaydi?
12. Shopen qancha vals yaratgan?
13. Cholgʻu asboblari bilan ijro etiladigan balladalar ijodkori kim edi?
14. Shopen qancha ballada yaratgan?
15. g -moll balladasi qaysi adabiy asar bilan bogʻlanadi?
16. Shopen yaratgan sonatalar miqdorini ayting?
17. Shopenning qaysi sonatasida dafn marshi yanraydi?
18. Shopen qancha prelyudiyalar yaratgan?
19. Shopen prelyudiyalari qaysi tartibda joylashtirilgan?
20. Shopen prelyudiyalarida qaysi shakl ustunlik qiladi?
21. № 7, 20, 17, 24 prelyudiyalarda qaysi janr belgilari koʻzga tashlanadi?

ASARLAR ROʻYXATI

Fortepiano uchun

Mazurkalar (80 ga yaqin)

Polonezlar (20 ga yaqin)

Noktyurnlar (20 ga yaqin)
Etyudlar (hammasi 27 ta)
Ekapromtlar (hammasi 4 ta)
Valslar (hammasi 15 ta)
Prelyudiyalar (hammasi 25 ta)
24 ta prelyudiyalar op. 28
Prelyudiya cis-moll op. 45
Skerso (hammasi 4 ta)
Balladalar (hammasi 4 ta)
Sonatalar (hammasi 3 ta)

Fortepiano uchun orkestr jo'rligidagi cholg'u asarlar
KONSERTLAR

Op. 21 f-moll
Op. 11 e-moll
Op. 14 Rondo a la krakowiak (1825)
Op. 13 Polsha mavzulariga katta fantaziya (1829-1830)
Op. 22 Katta mohirona polonez (1830-1843)
“Don Juan” operasi mavzusiga variatsiyalar” op. 2 (1827)

FERENS (Frants) LIST (Liszt)

(1811-1886)

Ferens List – buyuk vengr bastakori, pianinochi, dirijyor, Vengriya musiqa san’ati rivojida katta rol o‘ynagan jamoat arbobi. Listning taqdiri shunday bo‘ldiki, u Vengriyani erta tark etdi va umrining ko‘p yillarini Fransiya va Germaniyada o‘tkazdi. Bu bastakor dunyoqarashining murakkabligi, uning Fransiya, Germaniya musiqiy madaniyatiga katta ta‘sirini va Vengriya musiqa san’ati rivoji tarixiga qo‘shgan hissasiga sabab bo‘ldi.

List doimo o‘zining vengr ekanligini ta‘kidlagan. U o‘z xalqi, o‘z vatani bilan faxrlangan va eng jiddiy yo‘l bilan vengr musiqa madaniyatini qo‘llab-quvvatlar va rivojlantirishga harakat qilgan. O‘z hayoti davomida vengr tematikasiga murojaat qilgan. U yaratgan asarlar: «Vengr uslubidagi qahramonlik marsh», «Vengriya» kantatasi, bir nechta «Vengr milliy kuylari» daftarlari, vatan obrazlari bilan bog‘liq uchta simfonik poema, («Qahramonlar haqida girya», «Vengriya», «Gunnlar jangi», xalq ohanglarining erkin ishlangan shakli bo‘lib hisoblanuvchi vengr rapsodiyalari, Vengriya mashhur arboblarning

(Sh.Petefi, M.Vereshmarti) musiqiy xarakteristikasidan iborat «Vengr portretlari» fortopiano uchun mo'ljallangan qo'shiqlar turkumi. Vengr mavzulari Vengriya uchun puflab chalinadigan asboblardan uchun maxsus yozilgan asarlarida ham bor: «Gran ibodati», «Muqaddas Yelizaveta haqida afsona», «Vengr toj kiyish marosimi messasi». Listning Vengriya bilan qalin aloqalari haqida uning vengr lo'liblari musiqasi haqidagi kitobida va uning Budapeshtdagi milliy musiqqa akademiyasiining birinchi prezidenti etib tayinlashi (1875) haqidagi dalil guvohlik beradi.

List – musiqadagi romantizmning eng yorqin namoyondasidir. Turli g'oyaviy ta'sirlarni, jumladan, butun ziddiyatlari, uning ijobiy va salbiy yo'nalishlari bilan romantik estetikaning ta'sirini boshidan o'tkazgan edi. Listning o'zi ham ziddiyatlardan xoli emas edi. Ijod qarama-qarshiligi bir tomondan dasturiylikka, musiqaning aniq obrazlilikiga intilishda ko'rinsa, ikkinchi tomondan bu vazifalarni bajarishda reallikdan uzoqlashish namioy bo'ladi.

Listning dasturiylikka munosabati progressiv hodisa edi. List o'z san'ati bilan uni qadrlaydiganlarning tor doirasi bilan chekalanmay tinglovchilarning keng ommasini bilan so'zlashishni istardi. Katta fikrlar va tuyg'ularni gavdalantirishga harakat qilib, u ko'pincha abstraksiya, noaniq falasafa so'qish holatiga tushib qolar va shu sababli beixtiyor tarzda o'z asarlarining ta'sir doirasini cheklab qo'yardi. Lekin ularning eng yaxshilarida dasturning bunday umumiy noaniqligi va noravshanlik yengib o'tilardi: List yaratgan musiqqa namunalari aniq va tushunarli, mavzusi ta'sirli va ravshan, shakli aniq. Dasturiy tendensiyalar Listning ko'plab transkripsiyalarida ko'zga tashlanadi,

negaki ular opera va romanslarning aniq syujeti bilan bevosita bog'liq. Listning vengr xalq hayoti manzaralarini aks ettiruvchi rapsodiyalari ham dasturiy hisoblanadi.

Listning dasturiyligi Berlioznikidan farq qiladi. Agar Berlioz simfoniyasida musiqada syujetning ketma-ket rivojlanishida aks etuvchi bayoniy syujet xarakteri mavjud bo'lsa, Listni ko'proq asosiy poetik g'oyaning umumlashgan musiqiy gavdalanishi qiziqtiradi. O'zining rang-barang topilmalari bilan List melodika sohasini kengaytirdi; bir vaqtning o'zida u garmoniya sohasida novatorga aylandi. List «simfonik poema» janri va «monotematizm» deb ataluvchi musiqiy rivojlanish usullarning yaratuvchisi bo'lib hisoblangan. Listning fortepiano texnikasi, faktura sohasidagi muvaffaqiyatlari ahamiyatlidir, negaki List genial pianinochi bo'lgan va tarixda unga yetadigani bo'lmagan.

Hayoti. Ferens List 1811 yil 22 oktyabrda Doboryan qishlog'ida (Vengriya) dunyoga kelgan. Bolaligida lo'lilar qo'shig'i va vanger dehqonlarning quvnoq qo'shiqlariga maftun bo'lib qolgan. Listning otasi, graf Esterxazining katta yer-mulkida boshqaruvchi, havaskor musiqachi bo'lgan va o'g'lining musiqaga qiziqishini rag'balantirardi; aynan u bolaga fortepiano chalish asoslarini o'rgatgan. 9 yoshligida Ferens qo'shni Shoprone shaharchasida o'zining birinchi konsertini beradi. Tez orada u Esterxazining ajoyib qasriga taklif etiladi; bolakayning chalishi graf mehmonlarini shunchalik hayratlantirdiki, bir nechta zodagonlar uning keyinchalik musiqiy ta'lim olishi uchun pul to'lash istagini bildirishdi. Ferensni Venaga yuborishdi, u yerda

kompozitsiyani A. Salyeridan va fortepianoni Yevropaning yirik pedagogi K. Chernidan o'rgandi.

Listning Venadagi debyuti 1822 yil 1 dekabrda bo'lib o'tdi. Tanqidchilar hayratda qolishdi va shundan e'tiboran List uchun shuhrat va to'la zallar ta'minlandi. U mashhur noshir A. Diabellidan uning o'zi tomonidan o'ylab topilgan vals mavzusiga variatsiyalar yozish taklifini oladi; shunday qilib, yosh musiqachi noshir xuddi shu iltimos bilan murojaat qilgan buyuk Betxoven va Shubert davrasiga qo'shilib qoldi. Shunga qaramay List (xorijlik sifatida) Parij konservatoriyasiga qabul qilinmagan va u o'z ta'limini xususiy shaklda davom ettirishga majbur bo'lgan. List musiqa nazariyasi bo'yicha Parijda italyan operasi kapelmeystri F. Pauer va konservatoriya professori chex A. Reyxdan xususiy dars oldi. Listning birinchi bastakorlik tajribalaridan biri 1825 yil Grand Operada qo'yilgan «Don Sancho yoki muhabbat qasri» operasi bo'ldi. Bu vaqtda u konsertlar bilan Fransiya va Angliyaga bir qator safarlarni amalga oshirdi. Otasining o'limidan so'ng (1827) List dars bera boshladi. O'sha paytda yosh bastakorlar G. Berlioz va F. Shopen bilan tanishdi. Ularning san'ati Listga katta ta'sir ko'rsatdi: u Berliozning partiturasidagi milliy-mahalliy boylikni «forteplano tiliga o'girish» hamda Shopenning mayin lirizmini o'zining jo'shqin temperamenti bilan qo'shib olib borishni uddalay olardi. List Shopenga bag'ishlangan, ko'plab nozik va aniq tavsiflar va kuzatishlarga ega kitob yozadi.

1830-yillar boshida italyalik skripach-virtuoz N. Paganini Listning eng yaxshi ko'rgan san'atkoriga aylandi; List o'sha darajada ajoyib

fortepiano uslubini yaratishni maqsad qilib oldi va hatto Paganining konsert estradasida o'zini tutishidagi ayrim xususiyatlariga taqlid qilardi. Endi List pianist-virtuoz sifatida deyarli raqobatchiga ega emasdi.

List hissiyotli va jozibali odam bo'lgan, u chiroyli edi va uning har bir konserti haqiqiy tomoshaga aylanardi. List butun Yevropaning idealiga aylandi va konsert safarlariga uch yil davomida muttasil baland va ommaviy muhokama etiluvchi «romanlar»lar hamrohlik qildi. 1834 yil List grafinya Mari d'Agui (keyinchalik Daniel Stern taxallusi bilan yozuvchi sifatida chiqish qildi) bilan birgalikdagi hayotni boshladi. Ularning turmushida uch farzand – o'g'il va ikki qiz tug'ildi. Ularning kichigi Kozima buyuk pianist va dirijyor G. fon Byulovga turmushga chiqqan, keyin esa R. Vagnerning rafiqasi bo'lgan.

1835 yildan 1839 yilgacha List Mari d'Agui bilan Shveysariyadan Italiyagacha katta sayohatni amalga oshirgan. O'zining Shveysariya haqidagi taassurotlarini List «Sayohatchi albomi» (1835-1836) nomi ostidagi fortepiano asarlari turkumida gavdalantirgan. Bu turkum to'rt bo'limdan iborat. **Birinchi qism** – «Taassurot va poetik kechinmalar» - yettita pyesadan tashkil topgan: «Lion», «Buloqda», «Vallenshtadt ko'lida», «Jeneva qo'ng'iroqlari», «Oberman vodiysi», «Vilgelm Tellning butxonasi», «Psalm». «Sayohatchi albomi»ning **ikkinchi qismi** «Alp yaylovlari gullari» nomini olgan; **uchinchi qism** – «Parafrazlar».

1837 yil mayda List Mari d'Agui bilan Italiyaga jo'nadi. Uyg'onish davri italyan san'ati yodgorliklari ta'siri ostida List tomonidan keyinchalik «Sayohatning ikkinchi yili» shaklida qayta ishlangan asarlar yaratildi: «Nikoh» (Rafael surati bo'yicha), «Mutafakkir» (Mikelandjelo

haykali bo'yicha); uchta «Petrarka soneti», «Danteni o'qigach» sonata – fantaziyasi.

Serunum konsert faoliyati 1839-1847 yillar qayd etilgan. List Avstriya, Belgiya, Angliya, Fransiya, Vengriya, Shotlandiya, Rossiyada chiqish qildi va 1849 yilda konsertlar turkumini berdi. Undan tushgan mablag' Bonn shahridagi Betxoven yodgorligini barpo etish uchun sarflandi. Mazkur konsertlarda List tomonidan ijro etilgan asarlar ko'lami cheksiz: shaxsiy transkripsiyadagi turli opera uvertyuralari, «Don Juan», «Figaroning uylanishi», «Iblis Robert», «Gugenotalar», «Norma» operalari mavzulariga parafrazlar, Betxovenning Beshinchi-Yettinchi simfoniyalari, Paganini kaprislari, Bax, Betxoven, Shopen, Shubert, Shumanlar asarlari, ko'plab shaxsiy asarlar (Vengr rapsodiyalari, «Petrarka sonetlari» va boshqalar).

1842 yil aprelda List Peterburgda chiqish qildi, 1843 yil mayda esa Peterburg va Moskvada. 1847 yil List Ukrainada (Kiev, Odessa). Moldaviyada, Qora dengizdan Turkiyaga o'tib, Kostantinopolda konsert berdi, keyin esa Ukrainaga qaytdi, bu yerdagi Yelizavetgrad shahrida pianist-virtuozning sayohatlari davri yakuniga yetdi. 1839 yil Mari d'Agui bilan ajrashgach, List polyak pomeschchigining qizi Karolina Vitgenshteyn bilan uchrashadi. 1848 yilning boshida List Karolina Vitgenshteyn bilan birgalikda Germaniga, Veymar shahriga kelib joylashadi.

Veymar davri. Kichik nemis shaharchasi Veymar bir vaqtlar gullab-yashnagan madaniy markaz bo'lgan va List Veymarga san'at poytaxti sharafiga qaytarishni orzu qilgan. List Veymar opera teatri dirijyori etib

tayinlandi. Opera teatriga o'n yillik rahbarligi davrida List turli bastakorlar operalarning ko'plab sahnalashtirish ishlarini amalga oshirdi: Glyukning «Orfey», «Alsesta», «Armida», Meyerberming «Gugenotlar»i, Betxovenning «Fidelio»si, Motsartning «Don Juan» va «Sehrli nay»i, Rossinining «Vilgelm Tell» va «Otello»si, Vebening «Freyshyuts» va «Evrianta»si. Veymarda List o'z zamondoshlari operasini targ'ib etar edi: 1852 yili u Berliozning «Benvenuto Chellini», 1855 yili esa Shumanning «Genovevu» operalarini qo'ydi. Vagnerning uchta «Tangezyer» (1849), «Loengrin» (1850), «Uchar gollandiyalik» (1853) operalari qo'yildi.

List Fransiyada Berliozning romantik uslubi tushunilmagan bir paytda bu bastakor musiqasi kunlarini uyushtiradi. List tomonidan Berliozning asarlari ijro etildi («Fantastik simfoniya», «Garold Italiyada», «Romeo va Julietta», «Faustni qoralash», «Rim karnavali»). 1856 yilda Mosart tavalludining 100 yilligi munosabati bilan List Venada dirijyorlik qildi.

Listning adabiy faoliyati yangi musiqani bosma so'z bilan faol targ'ib qilishida namoyon bo'ldi. Uning Berliozning «Garold Italiyada»si, Vagnerning «Tangezyer», «Uchar gollandiyalik», «Loengrin» operalariga bag'ishlangan maqolalari katta tadqiqot bo'lib, ularda sanab o'tilgan bastakorlar ijodi va ularning asarlari tahlili berilgan. Veymarda Listning ikkita kitobi yozilgan: Shopen (1849) va vengr lo'lilari musiqasi haqida(1854).

Veymar davrida List pedagoglik faoliyati bilan faol shug'ullangan. Ommaviy chiqishlardan voz kechgach, List o'zini yosh musiqachilarni tarbiyalashga bag'ishladi. List o'quvchilari qatorida

yetuk pianinochi va dirijyor Gans Byulov, pianinochi Karl Tauzik. bastakorlar Petr Kornelius va Ioaxim Rafflar bo'lgan. Butun umri davomida List 337 nafar o'quvchini tarbiyalagan. Ular orasida rossiyalik o'quvchilar ham bo'lgan (Aleksandr Ziloti, Vera Timanova).

1854 yili List Veymarda «Yangi Veymar uyushmasi»ni tuzdi, 1861 yili «Umumnemis musiqa uyushmasi»ga asos solindi. Ularning vazifasi yangi, ilg'or musiqa san'ati g'oyasini yoyish va buyuk bastakorlar – eskilari va zamonaviylarining ijodini targ'ib etish bo'ldi. Veymarda Listni yo'qlab turishardi: chex musiqasining buyuk klassigi Bedrjik Smetana, Iogannes Brams, vengr skripkachisi Edde Remini, rus bastakorlari A. N. Serov va A. G. Rubinshteyn.

Veymar davrida 12 ta simfonik poema (13 tasidan), 15 ta vengr rapsodiya (19 tasidan), fortepiano konsertlarining yangi tahriri, «Oliy mahorat etyudlari» va «Paganini kaprislari bo'yicha etyudlar» yozildi. Aynan Veymarda fortepiano bir qisimli sonatasining yangi turi bo'lgan bastakorning yagona fortepiano sonatasi h – moll paydo bo'ldi.

Listning 12 ta simfonik poemasi dasturiy musiqaning go'zal namunasi bo'ldi. Unda musiqiy obrazlar va ularning tadriji proetik hamda ma'naviy-falsafiy g'oyalar bilan bog'lanib ketgan. List erkin bir qisimli shaklda yozilgan yirik dasturiy asar bo'lgan yangi romantik janr – «simfonik poema» yaratuvchisi bo'ldi. Simfonik poemalarda List tomonidan gavdalantirilgan obrazlar doirasi juda kengdir. Viktor Gyugoning she'rlariga yozilgan «Tog'da eshitganlarim» simfonik poemasida tabiatning ulug'vorligi insoniy iztiroblar va kechinmalarga zid qo'yishdek romantik g'oyalarni mujassamlashtiradi. Gyotening yuz

yillik yubileyiga yozilgan «Tasso» simfonik poemasida Tassoning hayotligidagi iztiroblari va uning vafotidan so'ng ulug' iste'dodining zafarli tantanasi tasvirlanadi. «Orfey» (1854) simfonik poemasi Glyukning Veymardagi «Orfey» operasi postonovkasiga uvertyura sifatida mo'ljallangan. Mazkur simfonik poemada List san'at ramziga aylangan frakiyalik xonanda Orfey haqidagi mashhur qadimgi grek afsonasini gavdalandirdi. «Prometey» (1850) simfonik poemasi dastlab Garderning «Prometeyning ozod etilishi» dramasi postanovkasiga uvertyura edi. Bu asar xudolardan olovni o'g'rilab, odamlarga tuxfa etgan grek mifologiyasi qahramoni Prometeyning azamat obrazi bilan uyg'un. «Prelyudi» simfonik poemasi avval Lamartin she'ri asosida yaratilgan bo'lib, Jozef Otranning matni asosidagi to'rtta erkaklar xoriga kirish tarzida yaratilgani edi. Keyinroq uni qayta ishlash asnosida uni mustaqil simfonik poemaga aylantirish jarayonida List Lamartinning «Poetik mushohadalar» she'riga to'xtaydi va uning matni musiqaga ko'proq mos kelishini anglab yetadi.

Listning boshqa simfonik poemalarini sanab o'tamiz: «Mazepa» (1851, Viktor Gyugo bo'yicha), «Bayram jaranggi» (1853), «Qahramon haqida yig'i-yo'qlov» (1850–1854), «Vengriya» (1854), «Gamlet» (1858, Shekspir tragediyasi bo'yicha), «Gunnlar jangi» (1857, nemis rassomi Vilgelm Kaulbax freskasi bo'yicha), «Ideallar» (1857, Shiller bo'yicha).

Veymar davrida ikkita dasturiy simfoniylar yozilgan: 1854 yilda Gyote bo'yicha «Faust» simfoniyasi, u uch qismdan iborat: «Faust», «Gretxen», «Mefistofel». 1857 yilda Dantening «Ilohiy komediya»si

bo'yicha ikki qismdan iborat simfoniya yozilgan: «Do'zax» va «Tozalanish». Shuningdek, Lenauning «Faustdan ikkkita epizod» «Tungi namoyish» va «Mefisto – vals» (1860) yozilgan.

RIM VA IKKINCHI VEYMAR DAVRI

1861 yilda List uning knyaginya Vitgenshteyn bilan nikohini ilojisiz qilib qo'yayotgan bir qator siyosiy va diniy xarakterdagi g'ovlarni bartaraf etishga umid qilib Rimga otlandi. Rim-katolik cherkovi ularning ittifoqiga fotixa berishdan bosh tortgach, g'ayratli musiqachi charchagan va hayotdan xafsalasi pir bo'lgan holda tarki dunyo qildi. 1865 yil List abbatlik darajasini qabul qildi va bir necha yirik diniy asarlar yozdi: «Muqaddas Yelizaveta» (1862), «Xristos»(1866) oratoriyalari, «Vengr tojlanish messasi» (1867).

Rim davrida List dunyoviy musiqalarni ham yozgan: «O'rmon shovqini» va «Gnomlar yurishi» mashhur fortepiano etyudlari (1862), «Ispan rapsodiyasi» (1863), Betxoven, Verdi va Vagner asarlari transkripsiyalari. 1869 yili List Veymarga qaytdi va bastakor ijodining so'nggi, uning Veymarga ikkinchi tashrifi davri boshlandi. Bu davrda List Vena, Parij, Budapeshtga borib turar edi. Vatani, Budapeshtda u milliy musiqa akademiyasining birinchi prezidenti va o'qituvchisi etib tayinlangan (1875). Veymarda Listning oldiga ko'psonli o'quvchilar kelishar edi: A. Ziloti, Sofya Metner, Vera Timanova.

Listning huzurida A. P. Borodin bir necha marta bo'lgan. List tashabbusi bilan Borodinnning birinchi simfoniyasining birinchi ijrosi Baden-Badenda uyushtirildi (1880).

List rus bastakorlarini yaxshi ko'rar va rus bastakorlari asarlariga ko'plab transkripsiyalar yozgan edi: «Ruslan va Lyudmila» operasidan Chernomor marshi,

Chaykovskiyning «Yevgeniy Onegin» operasi, Alyabyevning «Bulbul», Rubinshteynning «Azra»sidan polonezlar. List tomonidan Aleksey Tölstoyning «So‘qir mashshoq»ining matniga melodeklamatsiya yozilgan.

Hayotining so‘nggi yillarida List «Sayohatlarning uchinchi yili»ni yozdi, unda bastakorning Rim taassurotlari aks etgan («d Este villasi sarvlari», «d Este villasi favvorolari»). So‘nggi davrda List ijodi qarama-qarshiliklarda o‘tdi: diniy mushohada elementlariga ega bo‘lgan musiqiy asarlar bilan birgalikda, musiqiy impressionizm manbalarini ochib beruvchi asarlar ham uchraydi («Qo‘ng‘ir bulutlar» (1881), «Motam qayig‘i» (1882). Ana shu davrda bir vaqtning o‘zida List maishiy raqs janri bilan bog‘liq yorqin asarlarni yozdi: uchta «Yoddan chiqqan vals» (1881-1883), ikkinchi va uchinchi «Mefisto – vals» (1880 -1883), «Mefisto – polka» (1883), so‘nggi venger rapsodiyalari (16-19). So‘nggi yillarda List ommaviy chiqishlarni qayta boshladi. Vagner vafotidan so‘ng 1883 yili List Veymarda xotira konsertini o‘tkazdi. 1886 yil boshida 75-yoshli List Angliyaga boradi, u yerda qirolicha Viktoriya tomonidan qabul qilinadi va uni qadrllovchilar tomonidan hayajon bilan kutib olinadi. Charchagan va o‘zini yomon his qilayotgan List Angliyadan Bayretga har yilgi Vengriya festivaliga keladi. U ana shu shaharda 1886 yil 31 iyulda o‘pka shamollashiga chalinib vafot etdi.

Kalit tushunchalar:

Simfonik poema – bayon qilish, lirik yoki dramatik xarakterdagi dasturga ega bir qismli simfonik asar; dasturiy musiqaning asosiy turlaridan biri.

Parafraza – mohirona cholgʻu fantaziyasining 19. asrda tarqalgan ifodasi. U asosan fortepiano uchun ommaviy qoʻshiqlar, opera ariyalari mavzularida tashkil topadi.

Transkripsiya – (transcriptio – koʻchirib yozmoq). Simfonik, yakka cholgʻu, vokal musiqani fortepiano uchun qayta ishlangani.

Nazorat savollari:

1. Listning qaysi asarlari Vengriyaga bagʻishlangan?
2. List Parijda kimdan tahsil olgan?
3. Listning operasi nima deb atalgan?
4. Listning Italiya va Shveysariya sayohatlari taassuroti ostida yozilgan fortepiano pyesalari seriyasi qanday nomlangan?
5. Listning qanday adabiy ishlarini bilasiz?
6. List tomonidan «Umumnemis musiqa uyushmasi» oldiga qoʻyilgan yazifa nima edi?
7. Bastakorlardan qay biri Listni Veymarda yoʻqlab turardi?
8. List nechta simfonik poema yozgan?
9. Listning ikkita dasturiy simfoniyasi qanday nomlangan?
10. Rus bastakorlari asarlariga List yozgan transkripsiyalardan qaysi birini bilasiz?
11. List nechta fortepiano sonatalarini yozgan?
12. List qaysi janr asoschisi boʻlgan?

Fortepiano ijodi

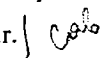
List oʻzining butun ijodiy faoliyati davomida fortepiano musiqasini yozdi. U oʻzining eng qimmatli fikr-oʻylarini, orzu-umidlarini va tiygʻularini fortepianoga bagʻishladi. Uning fortepiano uchun asarlarida kompozitor va ijrochining ijodiy oʻzligi uygʻun holda birlashib ketgan.

Buyuk pianinochi sifatida List o'zining ajoyib ijrosi bilan minglab tinglovchilarni qoyil qoldirardi, u pianino texnikasining turli-tuman ko'rinishlarini mohirona egallagan edi. U fortepiano sadolanishi butun tizimi va xarakterini o'zgartira oldi, u fortepianida dabdabali ijro etish, cholg'uning qudrati va go'zalligini birinchi o'ringa olib chiqdi. List fortepiano fakturasini jrkestr vositasidagi ifodaviylik bilan boyitdi, orkestr cholg'ulari turli guruhlarining sadolarini mohirona tarzda talqin etdi. U ko'plab cholg'u asboblari, jumladan fortepiano adabiyotida kamdan-kam uchraydigan qo'ng'roqchalar, venger milliy cholg'ulari (simbal) tembrini o'rniga qo'yib o'xshatdi.

List o'zining fortepiano uchun asarlarida tremolo, akkordli trellar kabi orkestr uslublaridan keng foydalandi, yuqori registrda kadensiya ko'rinishidagi jilvali, tiniq bayonni ajoyib tarzda qo'lladi.

List fortepiano musiqasida pozitsiyali majmualar (okava, akkordlar) sakrashini qo'llash yangilik bo'ldi, ular sadolanishga ulkan kenglik va mahobatlilik bag'ishlaydi. Butun klaviatura bo'ylab o'tuvchi va yagona pedalda ijro etiluvchi oktavali, qo'shaloq notali passajlarni Listning eng sevimli texnik usullari sirasiga kiritish mumkin.

List fortepiano ijodining asosiy tamoyili uning dasturiyligi bo'lib, shu tufayli u keng obrazlar doirasini ochib bera oldi. Uni qahramonlik ("Lion" pyesasi, moslashtirilgan "Rakotsi marsh"), sevgi lirikasi (uchta "Petrarka sonetlari", uchta noktyurn), tabiat obrazlari ("d'Este villasi favvoralari"), iblis ibtidosi, Mefistofel ("Mefisto-vals", si minor sonatasi), diniy tuyg'ular (si minor sonatasi yordamchi partiyasining birinchi mavzusi) o'ziga tortardi.

Listning fortepiano ijodida uning o'n to'qqizta vengercha rapsodiyalari muhim o'rinlardan birini egallaydi, bu rapsodiyalar venger va lo'lilar xalq qo'shiq va raqlari mavzulariga asoslangan o'ziga xos milliy-romantik poemalardir.

30-yillar oxiridan boshlab List "Venger milliy kuylari" to'plamini yarata boshladi. Keyinchalik, shu to'plamning ko'plab kuylarini List ajoyib tarzda fortepianoda rivojlantirdi, ularga xalq ijrochilari badixago'ylik san'ati yo'nalishidagi yorqin jo'rovozlik yozdi.

Bir-biriga qarama-qarshi lavhalarning almashinuviga asoslangan rapsodiyalar shakli xalq musiqachiligidan boshlanadi. Og'ir qismlar musiqasi qadimiy vengercha raqs – yurishni eslatadi. Tez qismlar xalq xursandchiligi manzarasini tasvirlaydi va chardashni eslatadi. Listning ba'zi rapsodiyalariga dasturiylik xususiyatlari xosdir, bu haqda ularning sarlavhasidan bilish mumkin. Bular – Beshinchi rapsodiya – "Qahramonona elegiya", To'qqizinchi rapsodiya – "Pesht karnavali", O'n beshinchi rapsodiya – "Rakotsi – marsh".

Listning Ikkinchi rapsodiyasi kompozitorning ushbu janrdagi eng sara asarlari qatoridan o'rin olgan. Rapsodiya qisqa improvizatsiyali kirish (Lento a capriccio) bilan ochiladi, u tinglovchini yorqin va rang-barang xalq hayoti dunyosiga olib kiradi va hiukoyanavis-qo'shiqchilar kuylashini eslatadi:

37 misol

Lento a capriccio

The musical score for Example 37, 'Lento a capriccio', is written for piano. It consists of two systems of music. The first system contains four measures, starting with a *marcato* dynamic marking. The second system also contains four measures, with a *poco rit.* marking. The final two measures of the second system feature triplet figures, indicated by a '3' over the notes.

Yuqori ovozning o'ziga xos forshlagli kuyi venger xalq musiqasiga xos bo'lib, quyi registrdagi akkordlar esa torli xalq cholg'u asboblarning sadolanishini tasvirlaydi.

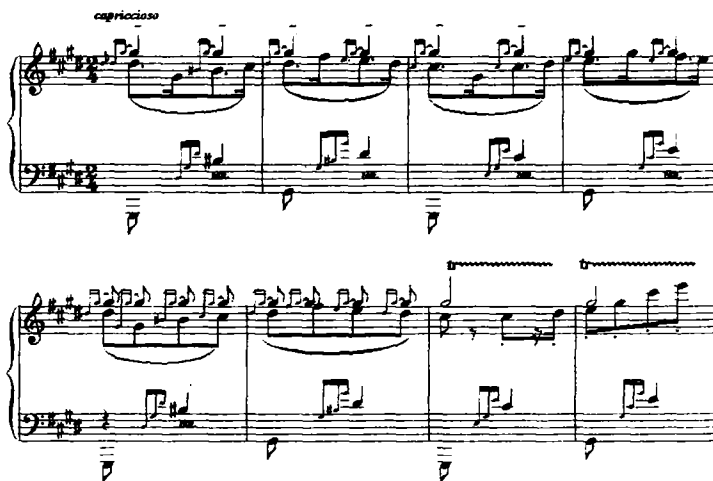
{ Birinchi qismning bari qo'shiq (Lassan) bo'lib, uning kuyi venger milliy xarakteriga ega. Qo'shiqning har bir jumlasini verbunkosh uslubiga xos bo'lgan ritm aylanmasi yakunlaydi. 38 misol

The musical score for Example 38, 'Andante mesto', is written for piano. It consists of two systems of music. The first system contains four measures, with a *molto espr.* marking. The second system also contains four measures.

Qo'shir yengil raqsga o'tadi, u rapsodiya ikkinchi qismida bosh ahamiyatga ega bo'ladi:

39- misol

capriccioso

Rapsodiyaning ikkinchi qismi (Friska) raqshning turli-tuman variatsiyali rivojlantirishga asoslangan. Bu xalq bayramona xursandchiligi manzarasi bo'lib, tobora to'xtatib bo'lmas darajaga yetadi:

40- misol

Vivace

pp

Raqs jonlanib boradi va tempning asta-sekin tezlashuvi hamda dinamaning kuchayishi evaziga girdobli, olovli raqsga aylanadi. Ulkan kuchga ega bo'lib, qars sekin-asta so'nadi, harakat og'irlashadi. Qarsga tushyotganlar ketishadi va uzoqdan ular raqshining sadosi eshitiladi.

Biroq, bayram qilayotgan olomon raqs tushish uchun qaytib kelganda raqs avvalgi intiluvchan harakat bilan qayta tiklanadi.

Oltinchi rapsodiya to'rt bo'limdan tashkil topgan. Birinchi bo'lim vengercha marsh ko'rinishida:

41- misol

Tempo giusto

Ikkinchi bo'lim (Presto) – shiddatli raqs:

42- misol

Presto

Uchinchi bo'lim (Andante) – qo'shiqchi-hikoyanavislar kuylanishini tasvirllovchi qo'shiq-rechitativ improvizatsiyadir:

43- misol

Andante

mf espr.

rit. a piacere

To'rtinchi bo'lim – jadal raqs (Allegro), xalq xursandchiligini tasvirlaydi:

44- misol

Allegro

p

ten.

ten.

ten.

Rapsodiyaning ushbu bo'limi o'ta mohironadir: jadal harakatdagi oktavalar, repetitsiyalar, basda oktavalarning uzoqqa sakrashi pianinotchilar uchun sezilarli qiyinchiliklar tug'diradi.

Ikkita rapsodiyaning tahlili shuni ko'rsatadiki, ularda xalq musiqasiga xos bo'lgan mavzu materialini rivojlantirishning variatsiyali uslubi ustunlik qiladi. List rapsodiyalarida venger xalqining milliy xarakteri o'zining ajoyib talqiniga ega bo'ldi.

Listning yakkanavoz konsert pyesalari orasida **“Darbadarlik yillari”** ajralib turadi. Ushbu katta fortepiano turkumining uch yili Listning deyarli butun ijodiy hayoti davomida yaratildi. **“Darbadarlik yillari”** pyesalari list hayotida musiqiy kundalik vazifasini o‘tadi, unda uning atrof hayotdan olgan taassurotlari o‘z aksini topdi.

Ikkita daftar Veymarda tugallandi (birinchisi – 1855 yilda, ikkinchisi – n1858 yilda) va **“Birinchii yil. Shveysariya”**, **“Ikkinchi yil. Italiya”** sarlavhasi ostida dunyo yuzini ko‘rdi. **“Uchinchi yil”** 10 yil – 1867-1877 yillar davomida yaratildi.)

“Birinchii yil” – Shveysariya obrazlarini fortepiano musiqasida talqin etishning mislsiz darajadagi tajribasidir. Bu yerda List tabiat obrazlarini rang-barang va shoirona tarzda namoyon qildi. Bular: **“Momaqaldiraq”**, **“Jeneva qo‘ng‘iroqlari”**, **“Manba yonida”**, **“Vallenshtadt ko‘lida”** pyesalaridir.

“Ikkinchi yil” – shuningdek badiiy jihatdan ahamiyatlidir, chunki Listgacha hech kim fortepiano musiqasida Uyg‘onish davri buyuk san‘atkorlari obrazlarini bunday yaratmagan edi. List rassomchilik va she‘riyat asarlarining o‘ziga ilhom baxsh etgan asosiy badiiy mazmunini ifodaladi. Bular Rafael asari bo‘yicha **“Nikoh”**, Mikelandjeloning **“Mutafakkir”**, Petrarkaning uchta soneti, **“Danteni o‘qigandan so‘ng”** fantaziya-sonatasi. Ushbu turkumga zamonaviy Italiyaning qo‘shiq-raqs san‘atini o‘ziga xos tarzda nalqin etuvchi pyesalar kirgan: **“Gondolyera”**, **“Kansona”**, **“Tarantella”**.

“Uchinchi yil” kompozitorning Rim taassurotlarini ifodalaydi: **“d’Este villasi sarv daraxtlari”**, **“d’Este villasi favvorolari”** va diniy taassurotlar: **“Angelyus”**, **“Qalb yuksakligi”**.

Asl lirik joziba bilan yo‘g‘rilgan pyesalar - “Jeneva qo‘ng‘iroqlari”, “Manba yo‘nida”, “Vallenshtadt ko‘lida”dan tortib to darbadarlikning ikkinchi yilidagi shiddatli italyancha tarantellagacha bo‘lgan pyesalar har birining mazmuni va xarakteri badiiy-shoirona obraz bilan belgilanadi. “Uchinchi yil”da Shveysariyani nafaqat qudratli tabiatli mamlakat, balki erksevar xalqi timsolida ko‘rsatuvchi “Vilgelm Tell kapellasi”dan to dafn qo‘shig‘i - “d’Este villasi sarv daraxtlari”gacha ko‘rish mumkin.

Ushbu pyesalarning bari o‘zining mazmuni va musiqa xarakteri bo‘yicha turli-tumandir. Psixologik mohiyati mavjud bo‘lgan ovoz yozuvi onlarini “Vallenshtadt ko‘lida” pyesasida kuzatish mumkin – chap qo‘ldagi yengil garmoniya shakllari suv oqimining ravon shildirashini tasvirleydi:

45 - misol

Andante placido

The image shows a musical score for piano, consisting of two systems of music. The first system is marked "Andante placido" and includes dynamic markings "pp dolcissimo", "egualmente", and "dolce". It features several triplet patterns in both the right and left hands. The second system continues the piece with similar triplet patterns in the left hand and melodic lines in the right hand.

“Buloq yonida” pyesasida quyosh nurlarida yaltirayotgan suv tomchilarining shoirona tasvirlanishi berilgan:

46- misol

Allegretto grazioso

doice tranquillo
pp

“Petrarka soneti” № 104 mi major ulkan sevgi tuygʻusini talqin etishda chuqur insoniylik, haqqoniylik bilan ajralib turadi, u List fortepiano lirikasining eng yaxshi asarlari qatoridan joy olgan:

47 - misol

Agitato assai

cresc.

List tomonidan neapolitancha qoʻshiqlar mashhur muallifi Gilyom Lui Kotrodan olingan, ikkita mavzu – tarantella va neapolitancha qoʻshiqdan tashkil topgan “Tarantella” xalq xursandchiligining bayramona musiqiy tasvirlanishini ifodalaydi. “Tarantella jadal Presto tezligida ijro etiladi:

48- misol

Musical score for Example 48, marked *Presto*. The score consists of four systems of piano accompaniment. The first system includes the tempo marking *Presto*, a dynamic marking *p*, and the instruction *sempre stacc.*. The music features a series of triplets in the right hand and a steady accompaniment in the left hand.

Neapolitancha qo'shiq ifodali, sof italyancha kantilena bilan tinglovchini o'ziga tortadi:

49 - misol

Musical score for Example 49, marked *cantando*. The score consists of three systems. The first system shows a vocal line in the right hand and piano accompaniment in the left hand. The piano part features a steady accompaniment with triplets. The second system continues the vocal line and piano accompaniment. The third system concludes the piece with a final triplet in the piano part.

Bilish kerak:

List fortepianoni katta konsert estradasiga olib chiqdi, fortepiano fakturasining o'ziga xos xususiyatlarini saqlagan holda uni orkestrga yaqinlashtirdi.

List ijodida “fortepianoga xos” va “orkestrga xos” tushunchalar tabiiy tarzda uyg'unlashib ketadi.

Nazorat uchun savollar:

1. List fortepiano ijodining bosh tamoyili nimadan tashkil topgan?
2. Listning o'n to'qqizta vengercha rapsodiyalarini qanday asarlar tashkil qiladi?
3. Listning ikkinchi rapsodiyasi haqida so'zlab bering.
4. Listning oltinchi rapsodiyasi haqida so'zlab bering.
5. “Darbadarlik yillari” qachon yaratilgan?
6. “Darbadarlik yillari”da dasturiylik qanday talqin etilgan?

Simfonik ijodi

Simfonik musiqa List ijodida muhim o'rinlardan birini egallaydi. List orkestr uchun aksariyat asarlarni Veymar shahrida yozdi. Bular o'n uchta simfonik poemalar, ikkita simfoniya (“Faust”, “Dante”), Lenau “Faust”idan ikki lavha (“Tungi yurish” va “Mefisto-vals”).

Veymar shahrida List ijodida bir qismli simfonik poema janri paydo bo'ldi va bu janr hozirgi kunda ham yashab, rivojlanib kelmoqda. Listning simfonik poemalari dasturiy asarlar bo'lib, ularda erkin rivojlanish tamoyillari klassik shakllar (sonata allegrosi, variatsiyalar, rondo) bilan uyg'unlashib ketadi. List birlamchi adabiy manbaning

asosiy g'oyasini ochib beruvchi umumlashtirilgan dasturiylik tarafdori edi. Syujetli hikoya qiluvchi simfonizm ijodkori bo'lgan Berliozdan farqli o'aroq, List o'z asarlarida san'at asarlari, tabiat hodisalari, manzaralar va adabiy asarlardan olingan kayfiyatni tasvirlaydi.

Listning dasturiy simfonik asarlaridagi g'oyalar, mavzular va obrazlar doirasi juda keng. "Vengriya" va "Qahramon haqida yig'ish" ^{Chalson} simfonik poemalari vatan mavzusini ochib beradi. "Bayram jaranglari" poemasi o'ziga xos san'at madhiyasidir; "Gunlar jangi" (nemis rassomi Paul Kaulbax freskalari bo'yicha) hjtmasi – tarixning fojiviy sahifasidir. "Orfey", "Prometey" poemalari g'oyasi antik afsonalar bilan, "Gamlet" poemasi Shekspir tragediyasi bilan, "Yuksak maqsadlar" poemasi Shiller bilan, "Faust – simfoniya", "Tasso" Gyote bilan, "Mazepa", "Nimalar eshitilar tog'dan" Gyugo bilan bog'liq.

Simfonik poemalarda List butun asar davomida bitta mavzu yoki mavzular guruhini o'tkazish uslubini qo'llaydi, bu mavzular variatsiyali o'zgartiriladi. Buning oqibatida xarakterining turli tomonlari bilan qahramonning ko'p qirrali obrazi yaratiladi. Ushbu uslub **monotematizm** uslubi deb ataladi va u "Tasso", "Mazepa", "Prelyudlar" poemalarida izchil tarzda o'tkaziladi.

"Prelyudlar" List tomonidan fransuz shoiri Jozef Otran she'riga to'rtta "Zamin", "Shamollar", "To'lqinlar", "Yulduzlar" ("To'rt tabiat hodisasi") erkaklar xoriga uvertyura sifatida mo'ljallangan edi. Keyinroq, poemani yozib bo'lgandan so'ng, List poemaga mos dasturni izlab Lamartinining "Poetik mushohadalari"ga murojaat qildi. Lamartini she'rlarining turli misralaridan matnli sharx yaratib, List poema nomini aniqladi.

"Prelyudlar"ning bosh g'oyasi A. N. Serov tomonidan quyidagicha aniq ifodalangan: "Bizning hayotimiz birinchi tantanali notasi o'lim lahzasida yangrovchi o'sha noma'lum qo'shiq oldidagi qator prelyudlar

emasmi?”¹.

Shuni ta’kidlash joizki, List va Lamartini asarlarining g’oyaviy mohiyati o’rtasida prinsipial farq mavjud. Lamartinining pessimistik g’oyasi shundan iboratki, inson hayoti – bu o’lim oldidan prelyudiyadir. List optimistik, hayotbaxsh g’oyali asar yaratdi. “Prelyudlar”ning intonatsion-obrazli tuzilmasida o’lim obraziga ozgina bo’lsa ham ishora yo’q.

“Prelyudlar” musiqasida, dasturga qarama-qarshi asosiy g’oya katta obrazli aniqlik bilan ifodalangan va bunga janrli (marsh, pastoral) va manzarali (bo’ron, trubalar chaqirig’i, cho’pon ohanglari) jihatlardan foydalanish orqali erishiladi.

Poema muqaddima va aks etuvchi (aylanmali) repriza bilan sonata shaklida yozilgan, bu jihatlar poemaning qahramonona kayfiyatini belgilab beradi, u bosh partiyaning lirik emas, balki qahramonona obrazlari bilan yakunlanadi.

Asarning turli bo’limlarida yangi g’oyaviy-emotsional ma’noga ega bo’luvchi savol xarakteridagi bitta qisqa leytintonatsiya yordamida, List monotematizm uslubini qo’llaydi:

49 - misol

Torli cholg’ular, keyin esa yog’och puflama cholg’ular ijro etuvchi ushbu intonatsiyaga muqaddima mavzusi qurilgan:

50- misol

¹ Serov A. N. Pus musiqa jamiyatining uchta so’nggi kechasi. – Tanlangan maqolalar, 1-jild, 569-b.

Andante

pp

poco rit.

p

Bosh partiyanning marshnamo tantanali mavzusi mag'zur va qudratli inson obrazini yirik qilib ko'rsatadi. U muqaddima mavzusidan o'sib chiqadi va fagotlar hamda past registrlil torli cholg'ular yordamida qo'shaloqlangan trombonlarda do major tonalligida sadolanadi:

51 - misol

Andante maestoso

Bog'lovchi va yordamchi partiyalar bosh partiyaga nisbatan qarama-qarshidir. Ular sevgi tuyg'usini ifodalaydi. Umuman boshqa obrazli-ma'noli ahamiyatga ega bo'lgan bog'lovchi partiya mavzusi bosh partiyaning qiziqarli tarzda o'zgartirilgan ko'rinishiga ega bo'ladi:

52- misol

Andante maestoso

The musical score consists of four systems of staves. Each system has a treble clef on the top staff and a bass clef on the bottom staff. The first system is marked with a piano (*p*) dynamic and a *legato* articulation. The second system is also marked *legato*. The third system is marked *legato*. The fourth system is marked *legato*. The music features a complex rhythmic pattern with many sixteenth notes and slurs, illustrating the concept of a supporting part.

Mavzu baslarda butun asarning leyintonatsiyasi bo'lib kuzatib boriladi, u turli obrazli ma'no mohiyati bo'lgan xar-xil mavzular o'rtasida qarama-qarshilik va birlikni amalgam oshiradi.

Yordamchi partiya mavzusi mi majorda sadolanadi va u ham lirik sevgi obrazini ifodalaydi:

53- misol

The image displays a musical score for Example 53, consisting of four systems of music. The top system includes a piano (p) part and a violin part. The piano part features a triplet of eighth notes in the right hand and a triplet of eighth notes in the left hand. The tempo is marked 'Andante' and the articulation is 'dolce legato'. The violin part also features a triplet of eighth notes. The subsequent systems continue the musical development, with the piano part showing more complex rhythmic patterns and the violin part providing a melodic line. The score is written in a key signature of one sharp (F#) and a common time signature (C).

Bu yengil, valsona mavzu ayniqsa atllarning divisisi bilan qo‘shaloqlangan valtornalar kvarteti tufayli dilkash sadolanadi. U muqaddima mavzusining (3-4 t.) so‘roq intonatsiyasiga ishorani o‘zida mujassamlashtiradi va tobora o‘sib, butun orkestrni qamrab olgan holda keng rivojlanishga ega bo‘ladi.

Kulminatsiya onida mavzu hayajonli sevgi madhiyasi sifatida

jaranglaydi. Rivojlov ikki bo'limdan iborat.

Birinchi bo'lim inson baxtini barbod qiluvchi bo'ronni tasvirlaydi. Bu yerda kompozitor pastga va yuqoriga yuguruvchi xromatik yurishlar, kamaytirilgan garmoniyalar (kamaytirilgan septakkordlar), torli cholg'ular tremolosi, lad noturg'unligi kabi musiqiy vositalardan foydalanadi. Shu bo'lim ichida, bo'ron asta-sekin so'ngan vaqtda, goboy bog'lovchi partiya mavzusining intonatsiyasini ijro etadi, u bo'ron va baxtsizliklar ortasidagi yorqin sevgi xotiralari kabi taassurot qoldiradi.

Rivojlovning ikkinchi bo'limi Allegretto pastorale, bo'ron lavhasiga yaqqol qarama-qarshi va u osoyishta pastoral(qishloq, dala manzarasi)ni eslatadi. U yangi, mustaqil mavzuga qurilgan. Cho'pon nayi sadolarini valturna, klarinet, fleyta va goboy cholg'ulari ifodalaydi. Mana shu pastoral fonda yordamchi partiyaning sevgi mavzusi paydo bo'ladi, u orkestr tuttisida forte sadolanadi.

Asta-sekin aks etuvchi pepriza boshlanadi, u rivojlov bilan qo'shilib ketadi.

Bu yerda barcha mavzular bosh partiyaning qahramonona yo'nalishiga bo'sundirilgan. Bog'lovchi partiya o'zining hayolchan xarakterini yo'qotadi va tantanali chaqiriqqa aylanadi. Yordamchi partiya g'olibona marsh xarakteriga ega bo'ladi. Poemani yakunlovchi bosh partiya mavzusi qahramonlikni tamoman mustahkamlovchi sigatida mahobatli va ulug'vor yangraydi.

“Prelyudlar” simfonik poemasi – List monotematizmining namunasi bo'lib, unda bitta mavzu o'zagidan (so'roq intonatsiyasi) chuqur g'oyaviy-obrazli mazmunga ega katta simfonik asar o'sib chiqadi.

Bilish kerak:

List bir qismli dasturli simfonik poema janrining yaratuvchisi bo'ldi. Uning simfonik musiqasida dasturiylik umumlashtirilgan xarakterga ega. Syujetli hikoya qiluvchi simfonizm ijodkori bo'lgan Berliozdan farqli o'aroq, List o'z asarlarida san'at asarlari, tabiat

hodisalari, manzaralar va adabiy asarlardan olingan kayfiyatni tasvirlaydi.

Nazorat uchun savollar:

1. List simfonik orkestr uchun qanday asarlar yozdi?
2. Listning dasturiyligi qanday xarakterga ega?
3. Listning simfonik poemalarida qanday poetik obrazlar ifodalangan?
4. Listnin "Prelyudlar"l haqida so'zlab bering.

ASARLAR RO'YXATI

Simfonik asarlar

13 ta simfonik poemakar
Ikkita simfoniya: "Faust", "Dante"

Oratoriyalar va messalar

"Avliyo Yelizaveta haqida afsona"
"Iso"
Gran messasi
Vengr tojlanish messasi
Qo'shiqlar va romanslar (90 ga yaqin)

Fortepiano uchun asarlar

Yukeak ijrochilik mahorati etyudlari
Paganini bo'yicha katta etyudlar
Uchta konsert etyudlari
Ikkita konsert etyudlari
"Sayohatchi albomi"
"Sayohat yillari"
"Shoirona va diniy garmoniyalar"

“Ovuntirishlar”

“Vengr tarixiy portretlari”

2 ta afsona

2 ta ballada

Sonata

“Mefisto-vals”

Vengr rapsodiyalari

Valslar, galoplar, polonezlar, chardashlar, marshlar va boshqa asarlar

Fortepiano uchun asarlar transkripsiyalari va qayta ishlangan asarlar

Shubert asarlari (72)

Guno asarlari (4)

Betxoven asarlari (3)

Verdi asarlari (8)

Veber asarlari (15)

Bax asarlari (7)

Shuman asarlari (14)

Shopen asarlari (6)

Vagner asarlari (12)

Meyerber asarlari (6)

Berlioz asarlari (9)

Donitsetti asarlari (6)

Mendelson asarlari (9)

Bellini asarlari (5)

Fortepiano va orkestr uchun asarlar

Birinchi konsert Es dur

Ikkinchi konsert A dur

“O‘lim raqsi” (1849, qayta ishlangan – 1853, 1859)

TESTLAR

1. Shubertning “Tugallanmagan simfoniyasi” nechta qismdan tashkil topgan?

- A. 5
- B. 6
- V. 7
- G. 8
- D. 2*

2. Spopen ijodi qaysi G‘arbiy-Yevropa musiqiy yo‘nalishiga mansub?

- A. Romantizm*
- B. Klassitsizm
- V. Impressionizm
- G. Avangardizm
- D. Modernizm

3. Spopen o‘z asarlarini qaysi cholg‘u uchun yozgan?

- A. Skripka
- B. Goboy
- V. Akkordeon
- G. Fortepiano*
- D. Saksafon

4. Shopenning do-minorli etyudi qanday ataladi?

- A. Inqilobiy*
- B. Qahramonona
- V. Fojiaviy
- G. Motam
- D. Tantanali

5. Shopen nechta prelyudiya yozgan?

- A. 10
- B. 15
- V. 8
- G. 24*
- D. 16

6. Spopen nechta sonata yozgan?

- A. 10
- B. 15
- V. 18
- G. 3*
- D. 20

7. List nechta simfoniya yozgan?

- A. 10
- B. 15
- V. 2*
- G. 12
- D. 8

8. List nechta Vengercha rapsodiya yozgan?

- A. 19*
- B. 2
- V. 5
- G. 6
- D. 10

9. List nechta simfonik poema yozgan?

- A. 9
- B. 2
- V. 5
- G. 6
- D. 12*

10. F. Listning yashagan yillari?

- A. 1811 – 1886*
- B. 1770 – 1829
- V. 1685 – 1750
- G. 1700 – 1780
- D. 1701 – 1762

11. F. Shubert ijodi qaysi G‘arbiy-Yevropa musiqiy yo‘nalishiga mansub?

- A. Romantizm*
- B. Klassitsizm

- V. Barokko
- G. Impressionizm
- D. Modernizm

12. “Qish yo‘li” vokal turkumining muallifi kim?

- A. Motsart
- B. Betxoven
- V. Chaykovskiy
- G. Shubert*
- D. Balakirev

13. F. Shopen nechta prelyudiya yozgan?

- A. 2
- B. 4
- V. 6
- G. 24*
- D. 10

14. Shopenning 24 ta prelyudiyasi qanday tartibda joylashgan?

- A. Tertsiyalar bo‘yicha
- B. Kvinta doirasi bo‘yicha*
- V. Kvartalar bo‘yicha
- G. Sekstalar bo‘yicha
- D. Sekundalar bo‘yicha

15. Kim etyud janrini yuksak badiiy asar sifatida rivojlantirishdagi yangi yo‘nalishni birinchilardan bo‘lib boshlab berdi?

- A. Gendel
- B. Bax
- V. Motsart
- G. Verdi
- D. Shopen*

16. Vengriya lo‘lilari musiqasi haqidagi kitobning muallifi kim bo‘lgan?

- A. Betxoven
- B. Motsart
- V. Grig
- G. List*

D. Shopen

17. Chernomor marshi transkripsiyasini kim qilgan?

A. Verdi

B. Motsart

V. Grig

G. List*

D. Vagner

18. “Prelyudlar” simfonik poemasini kim yozgan?

A. Verdi

B. Motsart

V. Grig

G. List*

D. Vagner

19. Listning “Faust” simfoniyasiga kimning syujeti asos qilib olingan?

A. Dyumaning

B. Shekspirning

V. Alfons Dodening

G. Gyugoning

D. Gyotening*

20. “Faust” simfoniyasi nechta qismdan iborat?

A. 2

B. 1

V. 3*

G. 5

D. 4

21. “Gunnlar jangi” simfonik poemasining muallifi kim?

A. Shubert

B. Shopen

V. Glyuk

G. List*

D. Vagner

22. F. List o‘z kitobini kompozitorlar ichida kimga bag‘ishlagan?

- A. Shubertga
- B. Shopenga*
- V. Glyukka
- G. Listga
- D. Vagnerga

23. Quyidagi kompozitorlardan qaysi biri buyuk pianinochi bo'lgan?

- A. Shubert
- B. Motsart
- V. Glyuk
- G. List*
- D. Vagner

24. Quyidagi kompozitorlardan qaysi biri buyuk dirijyor bo'lgan?

- A. Shubert
- B. Motsart
- V. Glyuk
- G. List*
- D. Debyussi

25. "Prometey" simfonik poemasining muallifi kim?

- A. Berlioz
- B. Motsart
- V. Veber
- G. List*
- D. Debyussi

26. "Dante" simfoniyasining muallifi kim?

- A. Berlioz
- B. Motsart
- V. Veber
- G. List*
- D. Debyussi

Adabiyotlar.

- 1.Алексеев А.Д. История фортепианного искусства. М.,1967
- 2.Асафьев Б. Шопен. М.,1922
3. Бэлза И. Шопен. М.: Наука, 1968
- 4.Ванслов В. Эстетика романтизма. М., 1966
- 5.Венок Шопену. М., 1989
- 6.Гаал Ш. Лист. М.,1986
- 7.Галацкая В. «Музыкальная литературы зарубежных стран» Вып 3., М.,2002
8. Конен В. Шуберт. М., 1958
9. Кремлев Ю Фредерик Шопен. М., 1960
- 10.Левик Б. «Музыкальная литература зарубежных стран» вып 2, 4, 5. М., 1972,1973, 1975
11. Мильштейн М.И. Очерки о Шопене. М., 1987
12. Мильштейн Я. Ференц Лист (3-е изд.). М.: Музыка, 1999
13. Музыка Австрии и Германии XIX века (Кн.2. М., 1990; Кн.3. М., 2003)
14. Проблемы романтической музыки XIX века (М., 1990)
15. Соловцова А. Фредерик Шопен. М., 1960
16. Шопен Ф. *Письма*, тт. 1–2. М., 1989
17. Цыпин Г.М. Шопен и русская пианистическая традиция. М., 1990

MUNDARIJA

1.Romantizm-----	4
2.Frans Shubert-----	15
2.Shubertning vocal ijodi-----	26
4.Vokal turkumlarning tavsifi -----	31
5. Simfonik ijodi-----	45
6.Frederik Shopen-----	51
7.Shopen ijodining tavsifi-----	62
8.Ferens List-----	80
9.Fortepiano ijodi -----	91
10.Simfonik ijodi -----	103
11.Testlar-----	112
12.Adabiyotlar-----	117

1911
1912
1913
1914
1915
1916
1917
1918
1919
1920
1921
1922
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937
1938
1939
1940
1941
1942
1943
1944
1945
1946
1947
1948
1949
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960
1961
1962
1963
1964
1965
1966
1967
1968
1969
1970
1971
1972
1973
1974
1975
1976
1977
1978
1979
1980
1981
1982
1983
1984
1985
1986
1987
1988
1989
1990
1991
1992
1993
1994
1995
1996
1997
1998
1999
2000
2001
2002
2003
2004
2005
2006
2007
2008
2009
2010
2011
2012
2013
2014
2015
2016
2017
2018
2019
2020
2021
2022
2023
2024
2025

!

27 - buyurtma 200 nusxa. Hajmi 7,6 b.t.
2008 yil 10 aprelda bosishga ruxsat etildi.
Nizomiy nomidagi TDPU Rizografida
nashr qilindi.